

Dzūkijos / Dainavos ir Suvalkijos / Sūduvos skyrimas ir siejimas kaip etnoregioninės klasifikacijos problema: sampratų ir įvaizdžių prieštaros bei raida

VYTAUTAS TUMĖNAS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius
El. paštas vytaut.tumenas@gmail.com

Straipsnyje gvildenama Lietuvos etnografinių regionų sampratos prieštarų ir kaitos bei viešojo diskurso svarbos šiame vyksme problema. Nagrinėjamos *dzūkų* ir *suvalkiečių* bei jų gyvenamų žemių – *Dzūkijos / Dainavos* ir *Suvalkijos / Sūduvos* folklorinių vardų ir istorinių pavadinimų bei jų geografinės erdvės sampratų sampynos, tapatumai, sąsajos ir skirtybės etnografinio regionavimo ir etnoregioninės etninės kultūros reiškinių klasifikacijos raidoje. Lietuvių etnografinių grupių – *dzūkų* ir *suvalkiečių* įvardijimų ir jų gyvenamų žemių samprata per pastaruosius šimtmečius smarkiai kito. Todėl, siekiant atskleisti Suvalkijos ir Dzūkijos bei jų etnonimų sampratos ir klasifikacijos dilemas ir kontroversijas ankstyvoje raidoje, aktualu, pasitelkus ne tik etnologijos, bet ir istorijos, bibliografijos, kartografijos, geografijos duomenis, išsamiau ir įdėmiau išsiaiškinti šių etnonimų ir žemėvardžių bei jų sampratų kilmės pirmines ištakas; pavadinimų įvairovę ir painiavą; tiriamų etninių grupių ir jų žemių apibrėžimų ir koncepcijų raidos bei įsitvirtinimo moksle ir visuomenėje ypatybes bei ryšį su dabartine samprata.

Raktažodžiai: dzūkai, suvalkiečiai, Dzūkija, Dainava, Suvalkija, Sūduva, etnografinis regionavimas

Dviejų lietuvių etnografinių grupių – *dzūkų* ir *suvalkiečių* ir jų gyvenamų kraštų vardai viešajame diskurse pasirodė tik XIX a., gerokai vėliau nei *žemaičių* ir *aukštaičių* etnonimai ar žemėvardžiai. Ankstyvajame etape *Suvalkija* buvo suvokiama dvejopai – ir kaip *Suvalkų gubernijos* sinonimas, ir kaip *kapsų* ir *zanavykų* gyvenamas kraštas, nuo kurio piečiau Užnemunėje driekėsi *dzūkų* kraštas. Drauge plito ir su dzūkais siejamas *Dzūkijos* žemėvardis. Ilgainiui *dzūkų* arealas apėmė ir dešinį Nemuno krantą. Vėliau intelektualų dėka prisimintas Užnemunės istorinis vardas (vartotas iki Melno taikos

sutarties 1422 m.) *Sūduva*. Iš kilo ir istorinis *Dainavos* žemėvardis. *Sūduva* pradėta sieti su etnografinė Suvalkija, o Dainava – su Dzūkija. Istorikai Sūduvą, Jotvą ir Dainavą neretai aiškina kaip sinoniminius žemėvardžius, susijusius su senovės prūsų kultūra, vadinasi, tiesioginės šių žemėvardžių ir jų prūsų gentims priskiriamų gyventojų artimesnės sąsajos su dzūkiais ir suvalkiečiais gali ir nebūti. Esti ir daugiau artimų, bet komplikuočių ir kvestionuotinių sinoniminių sampratų, siejamų su suvalkiečių ir dzūkų regionine tapatybe. Aiškinant ir puoselėjant pietinės Lietuvos etnografinį regionavimą dabartyje, dėl šių sudėtingų ir daugiareikšmių konceptų plačiojoje visuomenėje ir tarp specialistų kyla painiavos, nesusikalbėjimo ir abejonių. Dzūkijos / Dainavos ir Suvalkijos / Sūduvos etnografinių regionų ir jų gyventojų folklorinių, publicistinių ar mokslinių vardų, pavadinimų bei jų geografinės erdvės sampratų sampynos, tapatumo, sąsajų ir skirtingumo problema puoselėjant etnografinį regionavimą išlieka itin opi.

Šių regiono žemių ir gyventojų pavadinimų, vardų ir teritorijos samprata per pastaruosius šimtmečius smarkiai kito. Todėl straipsnyje siekiama išsamiau išsiaiškinti Dzūkijos ir Suvalkijos etnografinių regionų ir jų gyventojų įvardijimų bei sampratų įvairovės, kilmės, turinio bei pradinės raidos moksle ir visuomenėje ypatybes ir jų koncepcijų sąsajas, sampynas bei painiavą. Visa tai aktualu ir dabarties koncepcijoms.

Mėginami teoriškai apibrėžti naujesnės kilmės Dzūkijos ir Suvalkijos regionų sampratą ir tiesioginę jų sąsają su istorine Sūduva ir Dainava bei jos buvusiais gyventojais sūduviais, jotvingiais ir dainaviais, susiduriame su koncepcijos reliatyvumu, kurį lemia dideli istorinių ir etnografinių realių skirtumai. Šių žemių vardų ir turinio siejimas dabartyje su istoriniais regionais iš esmės skiriasi nuo *Žemaičių* žemės istorinio tęstinumo principo, grindžiamo ir senuoju LDK administraciniu skirstymu. Tačiau Dzūkijos-Dainavos ir Suvalkijos-Sūduvos siejimas dabartyje skatina išvelgti sąsajų su Erico Hobsbawmo ir Terence'o Rangerio iškelta tradicijų išradimo paradigma, kai neseniai tradicijai sugebama suteikti ilgaamžės įspūdį [45]. Kita vertus, šių etnografinių regionų koncepcija tampa priemone, padedančia burti paveldą ir etninę kultūrą saugančias ir puoselėjančias bendruomenes, arba „kūrybingas regionines bendruomenes“, apibūdintas Australijos antropologų J. McDonaldo ir R. Masono [71].

Panašiai ir JAV politologas ir istorikas Benedictas Andersonas, apibūdindamas šiuolaikinę „tautos“ sampratą kaip įsivaizduojamą bendruomenę, sugalvotą ir suformuotą kultūriškai tarpininkaujančių žmonių ir miestų žiniasklaidos vaizduotės, atkreipė dėmesį į modernizacijos koncepcijų ir reiškinių reliatyvumą ir subjektyvumą [4, 9–36].

Kanados filosofo Charleso Taylora nuomone, visuomenė įsivaizduojamas esybes susikuria visuomeninės vaizduotės galia. Visuomeninė vaizduotė – tai paprastų žmonių savo socialinės aplinkos įsivaizdavimas. Nors visuomenės įsivaizduojamos esybės gali nebūti tikros griežtąja prasme, jos yra tikros savo pasekmėmis [104, 171, 176–211].

Sociokultūrinėse praktikose gausu pavyzdžių, kai tam tikro regiono samprata būna tendencingai suformuojama, sufantazuojama įtraukiant į tą procesą plačiąją visuomenę taip, kad toji samprata prigryja ir tampa ilgalaikė bei gyvybinga visuomenės sąmonėje. Kaip tokios vaizduotės apraiškos pavyzdį čekų istorikas Janas Hasilas pasitelkė vadinamojo *istorinio Egerlando* (Čekija) koncepciją. Bręstančioje modernioje Čekijos visuomenėje XIX a. keliems šimtmečiams buvo suformuota pseudoistorinė *istorinio Egerlando* samprata, kuria buvo siekiama įteisinti patriotinę vokiečių tautybės bendruomenę kaip turinčią gilią vietines istorines šaknis. XX a. viduryje tai paskatino Čekijos sudetų aneksiją [43, 7–18].

Kita vertus, kultūriškai vertingus regionus labiausiai kuria ir jų gyvybingumą išlaiko ne tik mokslo koncepcijos, bet ir visuomenėje gyvuojantys regioninės savimonės naratyvai. Kaip taikliai pastebėjo suomių kultūrinis bei literatūrinis geografas Juha Ridanpää, regioninę

etninę tapatybę kuria ne tik kalba bei kasdienis gyvenimo būdas, bet ir kolektyvinių naratyvų apie kraštiečių gyvenimo erdvės bendrystę pasakojimai, kuriuos puoselėja įvairios kultūros institucijos. Vietos tapatybė remiasi naratyvais apie gamtą, tautiškumą, dialektus, centro ir periferijos santykius, taip pat žmonių ir bendruomenių steoreotipizavimu. Tai pasitelkiama įvairiose socialinėse praktikose, apeigose ir diskursuose. Būtent per vaizduotę ir kūrybingą rašymą regionai įgyja savo pavidalą, virsta administraciniais dariniais arba tais dariniais, kurių pastangomis kalbama apie žmonijos istoriją ir saugomas paveldas [85, 191–192].

Lietuvos etnografinių regionų koncepcija pagrįsta ne tik etnografiniu regionavimu – etninės kultūros reiškinių regioniniu apibendrinimu, bet nemaža dalimi ir regioninės tapatybės bei regioninių naratyvų diskursu. Taigi Lietuvos etnografiniai regionai buvo apibrėžti ne tik „kabinetiškai“ kartografuojant reiškinius, bet ir nagrinėjant regioninės tapatybės diskursus.

Dzūkų ir suvalkiečių gyvenamų etnokultūrinių regionų dabartinė samprata, kaip ir visų Lietuvos etnografinių regionų apibrėžtis, yra moksliskai konvencionali, sąlyginė ir nemaža dalimi simbolinė-semiotinė. Joje stokojama lietuvių etnografinių grupių ir jų gyvenamų žemių ribų idealaus atitiktens tarmių ir etninės kultūros reiškinių arealams bei tobulos sąsajos su istorinių žemių ribomis ar istorinio Lietuvos administracinio skirstymo teritorijomis.

Taip yra todėl, kad laiko tėkmėje lietuvių etnografinių grupių skaičius ir gyvenamų žemių pavadinimai bei ribos kito, o tai vertė, verčia ir vers kvestionuoti ir peržiūrėti etnoregioninei tipologijai pasirinkto laikmečio ar net kelių epochų realijų tinkamumą. Pavyzdžiui, pasigirsta siūlymų, jog nuolat kintanti dabarties visuomenės samprata apie dzūkiškąją tapatybę galėtų būti lemiama naujai apibrėžiant Dzūkijos geografinę erdvę. Bet kaip tada nagrinėti, kam priskirti periferines ar užsienyje atsidūrusias dzūkų kultūras? Kaip dzūkų tapatybės požiūriu aiškinti kitokios dzūkų erdvės XIX a. realijas? Juk mes negalime atlikti to meto gyventojų subjektyvios etnoregioninės savimonės tyrimų, arba, tiksliau, kartografuoti XIX a. dzūkų savimonės kaitos ir raidos. Be to, remiantis etnoregioninės savimonės kaitos sparta dabartyje, būtų logiška kas dešimtmetį pertikrinti Lietuvos etnografinių regionų ir etnokultūrinės savimonės arealų atitikimą. O kam priskirti naujai besiformuojančius arealus, kuriuose neaptiktume aiškiau išreikštos etnoregioninės savimonės? Etnografinių regionų pavadinimų ir ribų peržiūrėjimas neabejotinai keltų sumaištį ir sudarytų itin reliatyvaus, kintančio, nenusistovėjusio ir įvairioms ideologinėms manipuliacijoms paveikaus simbolinio etnokultūrinio regiono koncepto įvaizdį. Reliatyvumo, kintamumo ir progreso dimensija etninės kultūros geografijos atveju nebūtų visaapimanti ir tinkama, nes etnoregionavimas yra ne tik bendruomenių, bet ir jų paveldo klasifikavimo priemonė.

Apibrėžtųjų, dabartyje gyvybingų Lietuvos etnografinių regionų mokslinį konvencionalumą ir aktualumą paveldosaugai esu aptaręs ankstesniame straipsnyje [111, 125–156], taip pat esu glaustai rašęs ir apie Lietuvos etnografinių regionų mokslinių sampratų ištakas [112, 55–67; 110, 26–37]. Dzūkijos etnografinio regiono rajonavimo ir apibrėžimo raidą iki šių dienų trumpai aptarė ir baltarusių etnologas J. Vnukovičius. Nemaža dalimi pakartodamas mano išvalgas, autorius padarė išvadas, kad dzūkavimas ir kultūrinė bendrystė tapo svarbiausiu skiriamuoju tapatybės žymeniu pirmiausia patiems gyventojams, o Dzūkijos etnografinio regiono konstravimo atvejis rodo, kad tradicinė vietinė tapatybė gali įsitvirtinti šiuolaikiniame pasaulyje bei konstruoti naują tikrovę [131]. Dabartinei Suvalkijos bei Dzūkijos regionų sampratai skirti ir P. Kalniaus tyrimai [50; 51]. Naujausiame straipsnyje autorius gvildena populiariajame ir viešajame diskurse bei kultūros politikoje iškilusias Suvalkijos ir Sūduvos, suvalkiečių ir sūduvių etnografinio regiono pavadinimo, sampratos ir turinio problemą. Jis nagrinėja ir kritikuoja opiausius publicistinius diskursus, kuriuose, pasiremiant neotribalizmo

ideologijai būdingomis nuostatomis, pasitelkiami moksliniu požiūriu nekorektiški ir netinkami argumentai ir jais grindžiamas siekis „išrasti“ sūduvietišką tradiciją dabarties suvalkiečių kultūroje ir tuo remiantis supainioti archeologinius senųjų genčių pavadinimus su dabarties etnografiniais etnonimais ir pastarųjų atsisakyti [49]. Nagrinėjant istorinių Lietuvos žemių vardų – Sūduvos ir Dainavos – sinonimiško antraeilio taikymo etnografiniams Suvalkijos ir Dzūkijos regionams tinkamumą, abejonės dėl dabarties praktikos kyla susipažinus su naujaisiu T. Baranausko tyrimu. Jame autorius daro išvadą, jog šie žemėvardžiai yra sinonimiški ir kartu išreiškia skirtingas tos pačios gentinės teritorijos įvardijimo tradicijas skirtingose kalbose, tarp kurių *Sūduva* laikytinas pačių sūduvių savivardžiu, naudotu ir prūsų, o *Jotva* ir *Dainava* priskirtina atitinkamai slavų ir lietuvių kalbinėms tradicijoms [10]. T. Baranausko atikta analizė dar labiau sustiprina prielaidą, jog sūduviai (arba dainaviai ar jotvingiai) buvo vakarų baltai. Vadinasi, jų tradicijų tiesioginė perdava į rytų baltų aukštaičių (suvalkiečių ir dzūkų) kultūras atrodo itin problemiška ir abejotina: jeigu tai įvyko, kodėl tada rytų baltai, asimiliuodami vakarų baltus, „nesuvakarėjo“? Galbūt todėl, kad tokioje asimiliacijoje ar susiliejiame vyravo rytų baltų pradai. Tačiau kokias tradicijas iš vakarų baltų perėmė rytiečiai, žinome nepakankamai. Aptiktas vadinamasis „Lenkų-jotvingių žodynėlis“ [125; 126] rodo, kad jotvingiai „nedžūkavo“. Z. Zinkevičiaus nuomone, jų kalba priskirtina vakarų baltams, jie buvo artimi prūsams [126, 188]. Taigi sūduvių-dainavių-jotvingių tradicijų gyvybingumą dabarties suvalkiečių ir dzūkų kultūrose galima prilyginti naujųjų laikų „tradicijų išradimui“ ir „kultūriniam žaidimui“. Drauge tai ir įvietintos kultūros savikommunikacijos reiškinys, kai intertekstualiai interpretuojant, gaivinant tradiciją, puoselėjant senosios vietovės kultūros istorinį tęstinumą, jos ikoniniai įvaizdžiai (apimantys archajiškus etnonimus, istorijos ir archeologijos faktus) per visuomeninę viazduotę ir kūrybingumą yra integruojami į dabarties kultūrą ir viešąjį diskursą.

Todėl gvildenant kultūrinės aktualijas, pravartu suvokti, kaip dabartinės *dzūkų* ir jų *Dzūkijos / Dainavos* bei *suvalkiečių* ir jų *Suvalkijos / Sūduvos* sąvokos, tapatybės ir sampratos tvirtinosi XIX–XX a. kultūroje ir moksle. Tai padėtų geriau suprasti Lietuvos etnografinių regionų sampratos sukūrimo logiką bei dabartinės jų koncepcijos ir istorinės tradicijos juose sampratos stiprybes bei silpnąsias puses. Šiame tyrime tai atliekama tarpdalykiškai pasitelkiant publicistikos, literatūrologijos, istorijos, geografijos, etnologijos, folkloristikos ir menotyros, kalbotyros sąvokų ir sampratų, autorių slapyvardžių, organizacijų ir leidinių pavadinimų ir kitų kultūros reiškinių istorinę tipologinę, diachroninę ir lyginamąją kontekstinę analizę.

Apibrėžiant suvalkiečių ir dzūkų etnokultūrinių regionų dabartinę sampratą, galima išskirti penkias su šiuo reiškiniu susijusių klausimų grupes:

1. Visų pirma būtina racionalizuoti ir argumentuoti pačių regionų vardų pasirinkimą. Tenka aiškintis, kokia pasirinkto, labiausiai paplitusio pavadinimo kilmė? Ar ji kilusi iš archajiškų istorinių genčių ir jų žemių vardų, ar iš istorinio politinio-administracinio skirstymo, ar iš mitopoetinio istorinių dokumentų apibrėžimų aktualizavimo? Ar juos padėjo suformuoti mokslininkų, menininkų, kultūrininkų ir publicistų interpretacijos ir aiškinimai, ar jie kilo iš autentiškos folklorinės-etnografinės vietinių gyventojų ar jų kaimynų etnoniminio vardinio tradicijos?

2. Kitas klausimas, išskylantis drauge su etnoregiono pavadinimu, yra regiono geografinių ribų, žemių, teritorijos apibrėžimas, kuris kito. Ar galima etnografinio regiono pavadinimą drauge su jo teritorija susieti su etnografinė-folklorine XIX a. kultūra ir jo paveldu?

3. Trečias aspektas apima etnokultūriniam regionui teikiamo turinio, jo sampratos esminės kultūrinės ir mokslinės visumos klausimą. Ar etnoregiono koncepcija ir etnoregionavimas

tampa tinkamu instrumentu regioniškai klasifikuoti etninės kultūros praeities medžiagą bei dabarties procesus?

4. Ketvirtas probleminis aspektas skaitina aiškintis, ar etnografinis regionavimas įtraukia lietuvių etnines kultūras, gyvuojančias ar gyvusias artimame užsienyje, istorinėse baltų ir lietuvių žemėse? Be to, yra ir lietuvių etnografinių grupių bendruomenės emigracijos: Čikagoje XIX a. veikė lietuvių regioninės draugijos – žemaičių, suvalkiečių, kupiškėnų, biržėnų, Ūpytės, Krakiškių ir kt.

5. Galiausiai iškyla penktas klausimas – kaip vadinti XVIII a. – XIX a. pr. lietuvių etnografinių grupių etninę kultūrą, kai dzūkų ir suvalkiečių vardų ir sampratos dar nebuvo, šios lietuvių etnografinių grupių tapatybės ir bendrystės samprata dar tik brenė? Ar tinka senąją kultūrą laikyti pastarųjų etnografinių regionų lietuvių etninių grupių kultūros integralia dalimi?

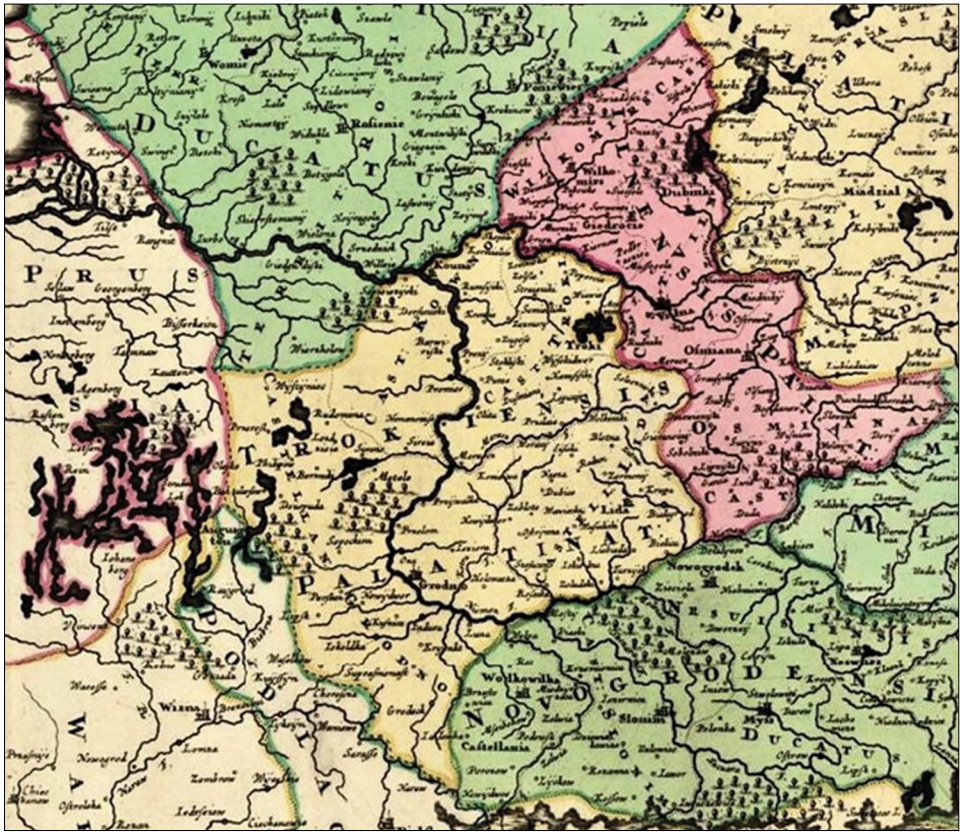
SENOVINIAI UŽNEMUNIO ŽEMIŲ IR JOSE GYVENUSIŲ BALTŲ GENČIŲ, LIETUVIŲ ETNINIŲ GRUPIŲ VARDAI, GEOGRAFIJA IR JŲ SVARBA ETNOREGIONAVIMUI

Lietuvos etnografinius regionus patogiausia būtų sieti su istoriniais LDK administracinio skirstymo regionais nustačius pastoviausias ir homogeniškausias jų atmainas. Deja, lietuvių etnografinių grupių ir jų gyvenamų žemių (etnografinių regionų) šiuolaikiniai vardai išsirutuliojo ne remiantis istorine LDK administracinio padalijimo tradicija, nes ją nutraukė carinės Rusijos valdymas, o subrendo XIX–XX a. liaudies kultūros, publicistikos ir mokslinių etnologijos koncepcijų sąveikos terpėje. Kita vertus, naujoje etnokultūrinėje geografinėje Lietuvos žemių apibrėžtyje visgi galime išvelgti akivaizdžių sąsajų su LDK tradicija: dabartinė Dzūkijos erdvė panašiausia į istorinės *Trakų* ir pietinės bei šiaurietinės *Vilniaus vaivadijos* dalies geografiją, o dabartinė Suvalkijos samprata itin artima *Žemaičių kunigaikštystės* užnemunio (kairiakrančio Nemuno kraštas) teritorijai.

Vienas iš LDK administracinio teritorinio suskirstymo XVII–XVIII a. liudininkų – 1726 m. Amsterdame R. ir J. Ottensų išleistas (1695 m. nupieštas ir paskelbtas Justuso Danckertso) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės skirstymo į vaivadijas ir pavietus žemėlapis. Siejant ją su dabartine Lietuvos teritorija, reikia atkreipti dėmesį į *Žemaičių kunigaikštystę* (*Samogitia Ducatus*) ir *Trakų vaivadiją* (*Trokiensis Palatinat*). Pietinis užnemunis į pietus nuo Virbalio įeina į *Trakų vaivadiją*, o šiaurinis užnemunis į vakarus nuo Sapiegiškio įeina į *Žemaičių kunigaikštystę*. Šiauriniame užnemunyje Žemaičių kunigaikštystėje pavaizduoti tik trys miestai: Sapiegiškis, Gelgaudiškis ir Virbalis. O piečiau, Trakų vaivadijos Kauno ir Gardino pavietuose (*Cast Cowno* ir *Castellan Grodno*), pažymėti Balbieriškis (*Barwariska*), Promierz, Simnas, Meteliai, Lazdijai, Rudamina, Vištytis, Beržinykas, Prieriaistis, Pilypavas, Dauspuda [75] (1 pav.).

Gana tikslus buvo jėzuito Jono Nepreckio LDK žemėlapis, atspausdintas Niurnberge 1749 m., kuriame vaizduojamas LDK administracinis suskirstymas į vaivadijas ir pavietus XVIII a. (2 pav.). Jame panašiai vaizduojama *Trakų vaivadijos* (*Trockie Woiewodstwo*) dalis, didesnė Užnemunės dalis (pietrytinė ir pietinė) ir *Žemaičių kunigaikštystė* (*Zmvdskie Xiestwo*), apimanti Užnemunės šiaurės vakarų dalį.

Būta ir stambesnio (labiau kultūrinio-istorinio nei administracinio) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaizdavimo su dviem kraštais: *Žemaičiais* ir *Lietuva*. 1513 (1520) m. Strasbūre išleistame Martino Waldseemüllerio Moderniame Sarmatijos, Vengrijos, Lenkijos, Rusijos, Prūsijos ir Valachijos žemėlapyje yra pažymėta Lietuva (*LITHVANIA*), Lietuvos Kunigaikštystė (*DVCATVS LITVNI*) ir Žemaičiai (*SAMOGITIA*). Mūsų tiriamoje teritorijoje pažymėti tik keli miestai – Vilnius (*Vilnia*), Trakai (*Troky*), Gardinas (*Grodno*), Jieznas (*Jezno*) [120]. Žemėlapyje Lietuvos Kunigaikštystėje išskiriama tik *Lietuva* ir *Žemaičiai* (3 pav.).

I pav. R. ir J. Ottensų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaivadijų ir jų pavietų žemėlapis „Magni Ducatus Lithuaniae Divisa tam in Palatinatus quam in Subiacentes Castellanas“ fragmentas (1726)

Kitame labai stambiaus mastelio menkai detalizuotame Giacomo Gastaldi XVI a. žemėlapyje užņemimo pietinę dalį dengia užrašo Lietuva (*Litva*) pradžia, iš vakarų ties Kaunu (*Cauno*) remiasi Barta (*Bartenland*), vakariau kairiame Nemuno krante minima Skalva (*Schalanen*), toliau Nemuno dešinėje minimi Žemaičiai (*Samogesthia*) [37].

Taigi dabartinės Suvalkijos pietinė riba apytikriai panaši į istorinės *Žemaičių kunigaikštystės* pietinę ribą: skirtumas tik toks, kad *kapsai* neįeina į buvusios Žemaičių kunigaikštystės erdvę, bet su ja ribojasi. Vadinasi, remiantis XVIII a. Lietuvos administracinio skirstymo formuota bendruomenine tapatybe ir jo tradicijos galia, dabartinės suvalkiečių geografinės erdvės kilmę ir jos skirtumą nuo dzūkų ir jų tarmės logiška sieti su istorinės Žemaičių kultūros įtaka. Šią teorinę išvadą savotiškai patvirtina ir autentiškas liaudies kultūros naratyvas. Kun. J. Žilinskas savo 1900 m. pranešime Tarptautėje etnografų konferencijoje Paryžiuje pateikė duomenis, jog „Dzūkai suvalkiečius ne dzūkus vadino žemaičiais“ [129, 6]. Taigi galima kelti prielaidą, jog dzūkai *suvalkiečius* nedzūkus vadina *žemaičiais* todėl, kad šie buvo suvokiami kaip savo kilmę ir kultūrinėmis šaknimis susiję su istorine Žemaičių kunigaikštyste. Be to, Trakų vaivadijos ir Žemaičių kunigaikštystės skirtis ir riba, ko gero,

2 pav. J. Nepreckio LDK žemėlapis „Magni Ducatus Lituaniae In Palatinatus Et Districtus Divisus“ fragmentas (Norimbergae: Impensis Homannianorum Heredum, 1749)

nutėmė vėliau susidariusią stiprią skirtingą *zanavykų* (užnoviškių) ir kapsų tapatybę, gerokai svarbesnę nei suvalkiečių.

Reikia pabrėžti, kad LDK teritorijos administracinio suskirstymo terminai nuo seniausių laikų apibrėžiami nesisteminiais pavadinimais. Jų vardų kilmė buvo dvejopa: iš lietuvių etnografinių grupių etnonimų (žemaičių ir lietuvių) ir miestų pavadinimų (Vilniaus, Trakų, Vitebsko, Naugarduko).

Seniausias etnografinių tikrųjų dzūkų bei kapsų ir zanavykų gyvenamų žemių užnemyje etnonimas sietinas su čia dar II a. gyvenusia baltų gentimi *sūdiniais*, *sūduviais* (*soudinos*). Šį seniausią baltų etnonimą 150–160 m. paminėjo graikų geografas Klaudijaus Ptolemajus „Geografijoje“ [80, 425]. O sūduvių etnonimą atitinkantis žemėvardis *Sūduva* (*Zudua*) pirmą kartą paminėtas 1240 m. „Danijos mokesčių knygoje“ [128, 7]. Petras Dusburgietis savo

3 pav. M. Waldseemüllerio „TABVLA MODERNA SARMATIE EVR SIVE HVNGARIE POLONIE RVSSIE PRVSSIE ET VALACHIE“ žemėlapis fragmentas (1513/1520)

1326 m. kronikoje užnemunį vadino *Sudowia*, *Sudowen*, *Sudawin*, o jos gyventojus – *Sudowite* [44, 51, 137–146].

S. Grunau „Prūsų kornikoje“ pateiktame senovės prūsų padavime apie Prūsijos valdovus ir jų valstybės pradžią kalba apie *Sūduvos*, kaip Prūsijos žemės, vardo kilmę. Pasakoja, kad valdovas Vaidevutis (*Vidowuto*) susilaukė 12 sūnų, iš kurių vienas buvo vardu *Sudo*. Vėliau sūnums pasidalijus kraštą, kiekviena žemė gavo jos valdovo vardą [42, 91–92, 97–98].

1283 m. kryžiuočiai visiškai nukariavo vakarinę *Sūduvos* dalį, dauguma jų vadų žuvo, o Vokiečių ordinui pasidavę *sūduviai* buvo deportuoti į Sembą. Kitos *sūduvių* žemės kartu su visu užnemunio šiaurės vakarų kampu nuo XIV iki XV a. pakaitomis priklausė ir Žemaičių kunigaikštystei, ir Trakų kunigaikštystei, ir Vokiečių ordinui. Dėl karų su kryžiuočiais *Sūduva* ištuštėjo, apaugo giriomis. Tai liudija ir nuo XVII a. atsekami šių žemių pavadinimai *Užgiris*, *Užgirinis Trakas* [83, 8], *Užgirių trakas* (arba *traktas*, *pavietas*) (lenk. *Trakt Zapuszczański*), ir žemėlapiai, kuriuose pavaizduota mažai gyvenviečių ir didelės girios. Apie ištuštėjusią nuo kryžiuočių karų senąją prūsų *Sūduvą* S. Grunau 1529 m. aiškino: „Šis kraštas šiandien, neskaitant aštuonių kaimų, – tai dykynės ir pelkės, kadangi Vokiečių namų broliai su jais smarkiai kariavo“ [42, 98].

Į Sembos pusiasalį perkeltų *sūduvių* papročiai aprašomi XV–XVI a. „*Sūduvių knygelėje*“ [96, 123–156]. N. Vėliaus nuomone, Sembos *sūduviai* dėl uždaro gyvenimo būdo buvo išlaikę rytų baltų tradicijas [115, 125; 116, 428]. Todėl nors dauguma tyrėjų, įskaitant ir T. Baranauską, laikosi nuomonės, kad *sūduviai* ir jotvingiai-dainaviai buvo prūsai [10] (vadinasi, vakarų baltai), tačiau Vytauto Didžiojo pastaba apie *sūduvių* geografinę erdvę tarp prūsų ir lietuvių perša mintį, kad *sūduvių*-jotvingių-dainavių kultūra buvo suvokiama kaip skirtinga nuo prūsų ir tarytum artimesnė lietuviams. Juo labiau kad itin karingas jotvingių būdas – jotvingiai laikomi pačiais karingiausiais iš prūsų [99, 549] – gerokai skyrėsi nuo vakarietų gyvenusių baltų. Ir, matyt, būtent dėl *sūduvių* ir prūsų tam tikrų skirtumų Vytautas Didysis turėjo ideologinę priežastį nuginčyti teritorines Ordino pretenzijas. Be to, akivaizdu, kad nuo ankstesnių laikų *sūduvių* žemės buvo Lietuvos valdovų paveldima tėvonija. Vadinasi,

galbūt buvusios gentinės-karinės sūduvių (per kurių žemes traukdavo abi kariaujančios pusės – kryžiuočiai ir lietuviai) sąjungos su lietuviais buvo stipresnės nei su prūsais.

J. Basanavičius *dzūkus, kapsus* ir *zanavykus* kildino iš *jotvingių*. 1903 m. jis rašė: „pietinė Lietuvos dalis, senovės Sudavija, kurią šendien Suvalkų gubernija apima. <...> Šitame tad Sudavijos kampe, kurios gyventojus dar D. liet. kun. Vitautas Getais vadino, o kurie patys ir Getviais, Gečviais, Getvininkais, Gečvininkais vadinosi (nog šitų tyrai lietuvių formų paeina per svetimtaučius suambryti vardai: Jatwa, Jatwiagi, Jeczwingi, Jadžvingi, Jaczwingowie <...>). <...> lietuviškoje literatūroje iš visų šitų Sudavijos Getvių“ [13, 5–9].

Po 1422 m. Melno taikos sutarties ir 1435 m. Kujavijos Bresto (lenk. *Brześć Kujawski*) sutarčių, kuriuose minima *Sūduva*, vėliau politinėje geografijoje šis vardas buvo visiškai užmirštas, nes Lietuvai sugrįžęs užnemunis ilgam tapo *Žemaičių seniūnijos (kunigaikštystės)* ir Trakų vaivadijos dalimi. O nuo XIX a. šis kraštas pradėtas vadinti dar kitais vardais.

Sūduvos ar *sūduvių* vietovardžių ar etnonimų vietinę kilmę ir gyvybingumą liudija archajiškos kilmės upėvardis *Sūduonia*, suteiktas upeliui, tekančiam Marijampolės ir Kalvarijos apylinkėse. Šis hidronimas, nuo kurio galbūt kilo *Sūduvos* pavadinimas, reiškia klampynę raiste, akį, garmalą, pelkę, purvą, pelkėtą vietą [114, 319; 124, 20]. *Sūduvos* vardą primena ir kiti vietovardžiai: *Sūdvajų* miškas Dzūkijoje (Alytaus r.), Vyžainio valsč. 1890 m. minimas *Sūdaviškių, Sūdauskų (Sudawskie)* kaimas ir dvaras, seniūnija [99, 549; 13, 243], *Sūdavos* kaimas yra ir Klausučių apyl. (Vilkaviškio r.).

Kazimieras Baranauskas Seinijos vietovardžio Sūdiškės, turinčio šaknį „sūd-“, kilmę sieja su miškų krašto kolonizacija: pasibaigus karams su kryžiuočiais, pasirašius Melno sutartį 1422 m. ir Lietuvai atgavus Sūduvą, prasidėjo ir Punsko apylinkių kolonizacija. Grįžo buvę gyventojai, iš anapus Nemuno kėlėsi lietuviai. Kirsdami didžiąsias Punios girias (Giluižgiris, Šaltėngiris ir Užukalnių), naujakuriai kūrė pirmąsias sodybas. Girių properšose pirmiausia buvo apgyvendinami didikų tarnautojai: prižiūrėtojai (sekėjai), medžiotojai, bartininkai, medkirčiai, būdininkai. Spėjama, kad Sūdiškių kaimo pavadinimas kilęs iš etnonimo *sūdis*, reiškiančio medžio anglių gamintoją, degutininką, anglininką [9].

XV a. Vytauto Didžiojo ginčai su kryžiuočių Ordinu liudija, kad užnemuniui įvardyti sinonimiškai buvo vartojamas ir *Jotvos* žemėvardis. Vytautas Didysis su Jogaila laiške imperatoriui Zigmantui *Sūduvą* ir *Getvą (Jotvą)* apibrėžia kaip nusidriekusią tarp Prūsų ir Lietuvos žemių ir esančią tikra jų tėviške, iš protėvių paveldėta („*terra Sudorum seu Gettarum, que mediat inter terram Lythwaniam et Prussiam, sit verum patrimonium nostrum...*“) [79, 468]. 1420 m. kryžiuočių rašte teigiama: „per žemę, vadinamą Sūduvos žemė, kitaip – Jotva“ („*terram vocatam Suderland alias Jettuen*“) [30, 143]. Panašiai ir 1422 m. imperatoriaus Zigmanto laiške didžiajam Ordino magistrui rašoma: „žemę, vadinamą Sūduva ir Jotva / Jotvingija, o tai yra tas pats“ („*terram vocatam Sudarum et Jatuitarum, quod idem est*“) [79, 573, Nr. 1045].

Sūduva senovėje vadinta ne tik *Jotva*, bet ir *Dainava*. Iš karaliaus Mindaugo dovanojimo rašto Livonijos ordinui 1257 m. (1259 m.) aiškėja, kad *žemė Dainava (terra Deynowe, Denowe)* sinonimiškai buvo vadinama ir *Jotva / Jotvingiais*: „Žemių vardai yra tokie: visa Dainava, kurią taip pat Jotva vadina...“ („*Nomina autem terrarum haec sunt: Denowe tota, quam etiam quidam Ietwesen vocant...*“) [25, 437].

Jotvingių vardo sinonimiškumą su *Dainava* visiškai patvirtina ir kalbiniai duomenys: vienas Zietelos apylinkių kaimas (Slonimo aps., Baltarusija), žinomas iš XVI a., baltarusių yra vadinamas *Jatviez'*, o vietos lietuvių – *Dainava* [24, LXXV]. XII–XV a. Rusios metraščiuose („Senųjų laikų pasakojime“, Laurentijaus metraštyje, Ipatijaus metraštyje) jotvingiai ir jų žemė vadinami *Jatviagi, Jatviagy, Jatviezie, Jatveze, Jatviazie, Jatviazi, Jatviaz', Iatviazie, Iatviazi, Iatviažin,*

zemia Iatviaskaja, na zemiū Iatviažskouju, na Iat-viaziech. Jotvos ir Jotvingių vardo pirmąją dalį galima sieti su *Jotijos* ir *Jotupio* upėmis, tekančiomis Šakių rajone. Z. Zinkevičius taip pat mano, jog *Jotvos* žemės vardas greičiausiai yra hidroniminės kilmės (pvz., *Jotijos* upė), o *Jotvos* upė (*Jatfa*), 1516 m. minima Lydos apylinkėse, galėjo duoti pradžią jotvingių vardui [124].

Jotvingių vardo gyvybingumą pietų Sūduvoje akivaizdžiai liudija ir kaimų dabartinės Lenkijos teritorijoje pavadinimai: *Jatwież, Jatwież Duża, Jatwież Mała* (Balstogės r.), taip pat kaimas *Ямбезь* Bresto srityje, Baltarusijoje. XIX a. II pusės „Lenkijos geografiniame žodyne“ minimas *Jaćwież* kaimas *Jadźwingi* gyvenvietės apylinkėje ir *Jatwież* kaimai: a) prie Šalčininkų–Miratycz kelio Switez ežero paylinkėse, Naugarduko valsčiuje, b) Snovsko vlsč., c) kaimas ir dvaras Augustavo vaiv., Balla Wielka vlsč.; Lenkijos Šiaurės rytuose ir Baltarusijos Šiaurės vakaruose minimi ir kiti panašių pavadinimų kaimai: lenk. *Jadwięgi, Jatwięgi, Jadźwięgi*, baltarus. *Jatviahy, Jatwychy*. Vadinasi, šie gausūs vietovardžiai liudija *jotvingių* etnonimo gyvybingumą ir paplitimą. Kita vertus, panašių vietovardžių ar vandenvardžių, galbūt susijusių su jotvingių žemių vardu, dabartinės Lietuvos teritorijoje yra mažoka.

Nemažai duomenų apie *Dainavos* vardo vietovardžių paplitimą XIX a. teikia „Geografinis Lenkijos karalystės ir kitų slavų kraštų žodynas“: *Dainiškės(iai)* (lenk. *Dajniżski*) Švenčionių vaivadijoje, *Dainopolio* (lenk. *Dajnpol*) palivarkas Trakų vaiv., prie Žižmos upės (lenk. *Żiżmorka*) augančiuose miškuose. XIX a. viduryje buvo žinomi du *Dainaviškių?* (lenk. *Dajnowce*) kaimai Ašmenos ir Vilniaus vaivadijose. Du *Dainavėlės?* (lenk. *Dajnowka*) kaimai minimi Vilniaus vaivadijoje, kiti du – Trakų vaivadijoje. *Dainavos* (lenk. *Dajnowo*) gyvenvietė ir kaimas buvo žinomi Lydos vaiv. (dabar tai jau minėti *Дайнова I* ir *Дайнова II* kaimai Lydos r.), taip pat *Dajnowo* kaimas buvo žinomas Novoselsko vlsč., Minsko vaivadijoje. Dar galima pridurti, jog *Dajnowa* (prūsiškai *Deine, Dejne* ar *Dene*) buvo vadinama upė prie Rėšliaus Varmijos Mozūruose [97, 893]. Vadinasi, gausūs ir plačiai paplitę vietovardžiai byloja ne tik apie žemės vardo tradiciją, bet teikia užuominų ir apie galimą jų gyventojų etnonimą – *dainaviškiai*.

Kita vertus, archajiško *Dainavos* vardo tradiciškumą, gyvybingumą ir paplitimo geografiją, besidriekiančią gerokai ryčiau nei istorinė Sūduvos žemė, liudija 8 *Dainavos* vardo gyvenvietės: a) gyvenvietė Šalčininkų r., b) kaimas Šalčininkų apylinkėse, c) kaimas Vydenių seniūnijoje, Varėnos r., d) kaimas Medininkų sen., Vilniaus r., e) kaimas Paparčių sen., Kaišiadorių r., f) *Dainova I* (baltarus. *Дайнова*) kaimas Lydos r., Baltarusijoje, g) *Dainova II* (*Дайнова*) kaimas Lydos r., Baltarusijoje, h) *Dainovos* (*Дайнова*) kaimas Ibeneco apyl., Voločino r., Minsko sr. (Baltarusija). Dar du *Dainaviškių* kaimai žinomi: a) Veisiejų apyl., Lazdijų r. ir b) Seredžiaus apyl., Jurbarko r. Trys *Dainavėlės* kaimai yra: a) Kaišiadorių r., Paparčių sen.; b) Lazdijų r.; c) Šalčininkų r. Vadinasi, vietovardžių tradicija teikia užuominų apie galimą *dainaviškių* etnonimą.

S. Karaliūnas *Dainavos* vardo kilmę sieja su probaltų *dėinā, dėinē* (karvė), senovės iranėnų *daēnu* (galvijo patelė), senovės indų *dhenā* (pieninga melžiama karvė, speneliai) bei *dhenúh, dhenávaḥ* (dieni – karvė, galvijo patelė prieš pat atsivedimą) ir argumentuoja šio vardo reikšmę: „piemenys, galvijų ganytojai“ [52].

UŽNEMUNIO ETNOGEOGRAFIJOS SAVITUMAS PO KOVŲ SU KRYŽIUOČIAIS

Po ilgų karų galiausiai Ordinui pripažinus užnemunį Lietuvai, *Sūduvos, Jotvos, Dainavos* žemėvardžiai išnyko ir įsivyravo visai kiti šios žemės pavadinimai: greta *Žemaičių kunigaikštystės* ir *Trakų vaivadijos* iškilo tikslesnis savitas vietinis vardas – *Užnemunė*. Pirmą kartą kaip tikrinis žemėvardis *Užnemunė* (*Zaniemonje*) paminėta 1522 m. Lietuvos Metrikoje,

tačiau gerokai siauresne prasme – kalbant apie Lietuvos bajoro (nuo 1531 m. Trakų vaivados) J. Jonavičiaus Zaberezinskio valdas [67, 103, Nr. 107] pietiniame užnemunyje. Kitas vardas *Užgiris* arba *Užgirių traktas* (pavietas) (lenk. *Trakt Zapuszczański*) laiko tėkmėje buvo suvokiamas dvejopai: pradžioje kaip Žemaitijos kunigaikštystei priskirto šiaurinio užnemunio vidinio administracinio skirstymo sandas [40, 292–293], vėliau – kaip pietinis užnemunis, Trakų vaivadijos dalis [100, 415]. J. Basanavičiaus duomenimis, seniau šis kraštas lietuviškai buvo vadinamas *Užgirių traku* ir buvo apžėlęs giriomis: „Pietų šonan nuo Ožkabilių laukų pradėjus, Vižainio, Liubavo ir Suvalkų linkui tęsiasi 10–12 mylių pločio kalnuotas kampas net iki Mozūrijos, nemenkai dar mažais ir dideliais ežerais apklotas ir daugiur vietų dar diktomis giriomis (Vištytgiris, Vidgiris, Ančios girios ir k.) apžėlęs, upėmis ir upeliais išbraižytas ir vietomis labai dailus. Šitas kalnuotasis plotas senųjų žmonių dar ir dabar užgirių traku vadinamas – čia yra ir daug kaimų: Trakiškiai, Trakėnai ir k. – regimai, nuo gilioje senovėje išdegtųjų girių ir įtaisytų čia „trakų“ ir, be abejo, daug pirmiau apgyventas negu diluvijaus lygumos šiaurėje, kurios, kaip pasakojama, senovėje buvę apžėlusios plačiomis giriomis, kurios nuo Virbalio iki Prienų ir Kauno visą šiaurės Suvalkų gubernijos kraštą apdengusios buvo. Seniau, Lietuvos kunigaikštystės laikais, kaip ir iš „Carte des états de Couronne de Pologne“, Tob Meyerio 1773 m. išleistos, matoma, šitas užgirių traktas prigulėjo administracijos reikalais prie Trakų vaivadytės (palatinatus Trocensis), bažnyčios – prie Vilniaus vyskupystės. Lenkai, suambrydami lietuvišką traką į trakt, vadino užgirių traką trakt zapuszczański“ [15].

Baigę karus su Ordinu, Lietuvos valdovai, skatindami užnemunio apgyvendinimą (kolonizavimą) ir ūkinę veiklą (ypač miškų pramonę), dovanojo žemes didikams Radviloms, Čartoryskiams, Sapiegoms, Pacams, Tiškevičiams, Valavičiams, Sopočkoms ir kt., taip pat bažnyčiai ir vienuolijoms [99, 613].

Kad šio krašto vidurys ilgai išliko retai apgyvendintas, apaugęs giriomis, liudija ir XVII a. kartografijos šaltiniai. Wacława Grodeckio žemėlapyje, išleistame 1570 m. Antverpene, Užnemunės centre pavaizduota didelė giria, o aplink ją tik keli miestai: Birštonas (*Berštany*), Rajgardas (*Rajgrad*), kitoje Nemuno pusėje – Vilkija (*Wilkija*), Kaunas, Nemajūnai, Stakliškės (*Toglijcz*), Merkinė (*Merecz*), Alytus (*OŖeia*), Gardinas (*Grodno*) [41] (4 pav.).

4 pav. W. Grodeckio „POLONIAE, LITVAVANLEQ, DESCRIPTO“ žemėlapių fragmentas (1570)

1635 m. Amsterdame išleistame išsamiaame Tomaszo Makowskio parengtame ir Hesselio Gerritzo išraižytame žemėlapyje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kitų šalia esančių regionų tikslus apibūdinimas“ (1613 m.) Užnemunės viduryje pavaizduota giria, besidriekianti nuo šiaurės į pietus. Nuo jos į vakarus įsikūręs Virbalis (*Werzbelow*), į pietvakarius – Vištytis (*Wiŝtyniec*), pietuose – Douspuda, Beržinykas (*Berzniki*), Meteliai (*Metele*), Seirijai (*Sierrie*), Simnas (*Simno*), Lazdijai (*Lazdzienie*), į rytus – Prienai, į šiaurės rytus – Darsūniškis, šiauriau – tik Sapiegiškis (dabar Zapyškis) (*Sapierziski*), į šiaurės vakarus prie Nemuno – tik Gelgaudiškis (*Gielgaudiski*). Taigi gyvenviečių Užnemunėje itin reta, skirtingai nuo dešiniojo Nemuno kranto teritorijos, kurios panemuniuose rodomi: Rumšiškės, Kruonis, Punia, Alytus (*Olita*), Nemunaitis, Merkinė (*Merecz*), gilyn link Vilniaus – Varėna, Kaniava, Zervynos, Lyda, Eišiškės, Šalčininkai, Lieponys, Stakliškės, Trakai, Vilnius ir kt. [69] (5 pav.).

Kaip atskleidė kun. Dr. J. Totoraitis 1938 m. monografijoje, istorinė *Sūduva* apėmė ne tik *kapsus* ir *zanavykus*, bet ir bemaž pusę dabartinės etnografinės *Dzūkijos*: rytinės buvusios Sūduvos žemės ėjo palei Nemuną ir apėmė Alytaus bei Merkinės miškus, o

5 pav. T. Makowskio ir H. Gerritzo žemėlapis „Magni Ducatus Lithuaniae, Caeterumque Regionvm Illi Adiacentivm Exacta Descriptio...“ fragmentas (1613)

pietuose – dabartinio Augustavo, Balstogės, Gardino apylinkes. J. Totoraitis taip pat pabrėžė, jog kolonizuojant Sūduvą, Alytaus girioje (ji augo nuo Metelių ežero rytuose iki Vištyčio ežero palei Prūsų sieną ir į pietus nuo Ilalio ir Naujienos ežerų palei Šešupės upę žemyn iki Sūduonės upelio) įsikūrė dzūkai iki Šešupės ir kapsai nuo Šešupės iki Prūsų sienos. „Dzūkai čia <...> ėjo iš Alytaus seniūnijos, o kapsai, pirma <...> įsikūrę palei Prūsų sieną, stūmėsi į Rytus, kol susidūrė su dzūkais“ [108, 258]. Jo aiškinimu, Punios girioje, kuri driekėsi iki Prūsų sienos, naujakurių gyventojų dauguma „bus atėjusi iš Žemaičių“. Birštono girios rytuose įsikūrė naujakuriai iš dešinės Nemuno pusės, o „paprūsiniai“ buvo atsikraustę iš Žemaičių. Vieni su kitais susitiko ties Šešupe [108, 258]. Žemes aplink Jiesią ir Kauno girią kolonizavo ateiviai iš dešinės Nemuno pusės Rumšiškių ir Kauno srities. Kitų girių nauji gyventojai buvo lietuviai, dzūkai arba aukštaičiai [108, 259]. Sūduvos dalis tarp Nemuno, Višakio ir Šešupės bei palei Prūsų sieną į pietus už Virbalio buvo priskirta prie Žemaičių. Kolonistai čia ėjo iš Žemaičių. Dabartinėje Šakių apskrityje gyventojai turėtų būti grynai aukštaičiai vakariečiai, atsikėlę iš dešinės Nemuno pusės. Bet ir čia atsikraustė naujakurių iš Prūsijos [108, 259–260]. Į šiaurinę Sūduvos dalį ėję gyventi ne tik aukštaičiai vakariečiai iš dešinės Nemuno pusės, bet ir vakariečiai viduriečiai iš anapus Kauno [108, 264]. Tačiau būtina patikslinti, jog Sūduvos gyventojai buvo ne dzūkai ir kapsai, bet jų protėviai, kurių tuometiniai vardai galėjo būti ir kitokie.

Didelės girios ir XVIII a. išliko reikšmingos Užnemunės geografijai. Minėtame jėzuito Jono Nepreckio LDK žemėlapyje didelė giria vaizduojama žemiau Šešupės Trakų vaivadijoje tarp Virbalio ir Balbieriškio, o šiauriniame Užnemunės Trakų vaivadijos plote tarp Balbieriškio ir Sapiegiškio nepažymėta jokių gyvenviečių. Kita giria stūkso į rytus tarp Rudaminos ir dešiniajame Nemuno krante pažymėto Alytaus. Kaip gerokai tankiau apgyvendinta XVIII a. žemėlapyje aiškėja pietinė Užnemunė: Rudamina, Lazdijai, Meteliai, Seirijai, Simnas, Beržinykas, Pilypavas, Seinai, Dauspuda ir kt. (2 pav.).

UŽNEMUNĖS, DŽŪKIJOS IR SUVALKIJOS ETNOREGIONAVIMAS MOKSLE IR VIEŠAJAME DISKURSE, GYVENTOJŲ SAVIMONĖJE XIX–XX A.

Penkių Lietuvos etnoregionų sampratos raida pastaraisiais šimtmečiais rodo, kad lietuvių sudėties ir jų etninės kultūros skirstymo pagal etnines grupes (*suvalkiečių, aukštaičių, dzūkų, žemaičių, lietuvininkų*) idėja, kaip ir dabartyje gyvuojanti regioninė subetninė savimonė, nuo XIX a. plėtojosi kaimo kultūros, kūrybinės inteligentijos, publicistų bei mokslininkų idėjų sąveikos terpėje.

Kadaise minėtos istorinės Sūduvos geografinės erdvės vietoje iškilusių *Suvalkijos* ir *suvalkiečių* (*kapsų* ir *zanavykų*), *Džūkijos* ir *dzūkų* bei jiems bendros *Užnemunės* žemių koncepcijos yra itin susijusios su etnokultūrinės ir regioninės savimonės brendimu XIX amžiuje. Todėl aktualu aptarti, kaip Lietuvos regioninio skirtingumo ir subetninės savimonės sampratos plėtra (kurioje dalyvavo mokslininkai, kultūrininkai ir plačioji visuomenė) yra paliudyta to meto tautosakoje, spaudoje ir kitoje viešojoje reprezentacijoje ir komunikacijoje bei mokslo tyrimuose.

Lietuvių kilčių ar subetnosų ir jų gyvenamų žemių (etnografinių regionų) šiuolaikiniai vardai ir sisteminė samprata pradėjo bręsti XIX amžiuje. Ksaveras Bogušas pačioje amžiaus pradžioje skyrė keturias lietuvių kiltis: *aukštaičius, žemaičius, prūsus* ir *sūduvius* (*jotvingius*) [21]. Taigi *dzūkai* ir *suvalkiečiai* (dabartine samprata) jo skirstyme dar suliejami su *aukštaičiais* ir *žemaičiais* (galbūt ir su *prūsais* bei *sūduviais*). *Dzūkų* ir *suvalkiečių* dar neminėjo ir Simonas Daukantas, etnologškai išskyręs tik dvi lietuvių kiltis – *kalnėnus*, arba *aukštėjus*, ir *žemaičius* [64, 9–10].

Istorikas J. Lelevelis, nagrinėdamas lietuvių tautos kilmę ir sandarą bei kalbėdamas apie visus baltus, išskyrė 6 tautas: *prūsus, sūduvius arba jotvingius, žemaičius, lietuvius, kuršius ir latvius* [65]. Taigi sūduvius, jotvingius ir žemaičius jis skyrė nuo lietuvių, o *dzūkų ir suvalkiečių* savitumo klausimas dar apskritai neegzistavo. Lenkų kalbininkas ir mitologas Aleksandras Briukneris gerokai vėliau, XX a. pradžioje, taip pat išskyrė 6 senovės Lietuvos kiltis: *jotvingius, prūsus, latvius ir lietuvius – žemaičius ir aukštaičius* [23, 49]. Taigi jotvingių, kitaip nei žemaičių, nelaikė lietuviais, o dzūkų ir suvalkiečių neišskyrė, nes nematė senovės Lietuvoje (kaip baltų gyvenamoje geografinėje erdvėje).

Daug išsamiau ir detaliau lietuvių etnografinių grupių įvairovę nagrinėjo Jonas Basanavičius, 1893 m. teigdamas, kad lietuvių sritinių vardų būta labai daug – jais vieno krašto lietuviai vadina kito krašto lietuvius, ir išvardijo 22 lietuvių etnonimus (paminėdamas *kapsus* ir *zanavykus* bei 1862 m. kun. Ambraziejaus Pranciškaus Kašarauskio straipsnyje išvardytus *cikus, dzakus* ir kt.) [17, 31].

Apie lietuvių etnografinių grupių savimonės reikšmę to meto visuomenėje byloja populiarūs iki šių dienų tautosakos anekdotai apie keturių skirtingų lietuvių potaučių būdą. Tai liudija liaudies kultūros diskurse subrendusį itin sisteminių, beveik kosmologinį požiūrį į potaučių skirtumus: žemaitis – lėtas, aukštaitis – pirmaujantis; žemaitis – uždaras, aukštaitis – atviras, dzūkas – pats draugiškiausias ir greičiausias; suvalkietis – šykštus ar skaičiuojantis naudą, dzūkas – dosnus ir estetas, suvalkietis – praktiškas. G. Beresnevičius etninės kultūros filosofijos esė *Ant laiko asmenų* savaip interpretavo šiuos stereotipinius lietuvių kilčių būdo bruožus – kaip komplementarias tautos ypatybes, pasitarnavusias kuriant Lietuvos kultūros istoriją ir valstybę. Jis pažymėjo, kad aukštaičiai – impulsyvūs ir karšti, lankstūs, klastingi, diplomatiški, žemaičiai – blaivūs ir kieti, kietasprandžiai, dzūkai – sentimentalūs, narsūs, garbėtroškos ir labai jautrūs, bet stokoja planavimo ir strateginio mąstymo, o suvalkiečiai – racionaliai skaičiuojantys [18, 121–122]. Svarbu paminėti, kad aptariamieji tautos kilčių būdo stereotipai neapėmė Mažosios Lietuvos lietuvininkų. Vadinasi, tautosakoje išreikšta savaime besiplėtojanti liaudiškoji lietuvių etnografinių grupių koncepcija turėjo „sisteminių trūkumą“, nes užgimusi Lietuvoje nepastebėjo užsienyje gyvenančių lietuvininkų.

Susitelkiant ties suvalkiečių ir dzūkų etnonimų gimimo aplinkybėmis, dėmesį patraukia žemių vardų raidos peripetijos. *Užnemunės* (lenk. *kraina zaniemeńska*) vardas buvo iškeltas lietuvių ir lenkų valstybingumo kovų metais. Lenkai šios žemės vardą įtraukė į karinio vieneto pavadinimą: *Užnemunės grupė* (*Grupa Zaniemeńska*, įkurta 1919 02 23–25) pasižymėjo pergalingose gen. Želigovskio kovose prieš lietuvius dėl Vilniaus [121, 59]. Vėliau, į jos sudėtį įėjus „IV ulonų pulkui“ (įkurtas 1918 11 01), jis 1921 m. (Lietuvos centrinio valstybinio archyvo duomenimis – 1927 m.) [66] buvo panašiai pervadintas į „IV Užnemunės ulonų pulką“ (*Pułk 4 Ułanów Zaniemeńskich*) [130]. XIX a. greta *Užnemunės* (rus. *Занемонье / Zaniemonje*) vardo įsivyravo ir kiti pavadinimai – *Augustavo gubernija, Suvalkų gubernija, Suvalkų žemė, Suvalkų rėdyba, Suvalkija*.

SUVALKIJOS IR SUVALKIEČIŲ KONCEPCIJOS IŠKILIMAS IR RAIDA

Suvalkijos žemėvardžio naujadaras išsirutuliojo iš Suvalkų miesto vardo, kadangi nuo 1867 m., carinei Rusijai įsteigus Kongresinėje Lenkijoje Suvalkų guberniją, Suvalkų miestas tapo regiono centru. Anksčiau, po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m., Žemaičių kunigaikštystės ir Trakų vaivadijos užnemunis atiteko Prūsijai ir buvo įtrauktas į Naujųjų Rytprūsių sudėtį. Nuo 1807 m. šios žemės perėjo Varšuvos kunigaikštystei, o nuo 1815 m. visa Užnemunė atiteko Rusijos imperijai.

Suvalkiečių tautovardį (nors ir nežinodami tikslios jo sampratos ir turinio – ar juo vadina mi visi Suvalkų gubernijos gyventojai, ar tik kapsai su zanavykais) atsekame nuo XIX a. pabaigos. Suvalkiečius Užnemunėje 1893 m. bene pirmą kartą įvardijo Jonas Jablonskis, *Varpo* 5-ame numeryje aptardamas *gudo* etnonimo reikšmę: „Prūsų Lietuvinkai vadina mus gudais, Žemaičiai gudais vadina Aukštaičius, Suvalkiečiai vietomis patys save vadina tuo vardu, etc, etc.“ [74, 73]. Beje, sudėtingą sūduvių, dainavių, jotvingių ir getvų etnonimų ryšį su getais / gotais, gudais nagrinėjo ir J. Žilinskas [129].

Suvalkiečio etnonimas minimas ir kaip periodinių leidinių – *Naujos gadynės* (1894, Nr. 14), *Kardo* (1897, Nr. 17), *Wienibes lietuwniku* (1895, Nr. 22), *Lietuvos* (1914, Nr. 20), *Aušros* (1914, Nr. 42) – rašinių autoriaus slapyvardis – *Suvalkietis* bei muziko Jono Garalevičiaus (1871–1943), gimusio Raseinių apskrityje, gyvenusio Kaune ir nepaprastai atsidavusio suvalkiečių kanklių sklaidai, rašiusio straipsnius apie kankles ir vargonus, slapyvardis *Vargonininkas Suvalkietis*.

Suvalkiečių tarmė(es) [60, 57, 64], kaip skirtingą(as) nuo *žemaičių* ir *pietų augštaičių* ir *rytinių augštaičių / rytiečių* [60, 61, 83], dar 1901 m. išskyrė ir nagrinėjo kalbininkas Jonas Jablonskis. Jo *suvalkiečių* samprata yra panaši į dabartinę. Aptardamas *suvalkiečių* tarmės ypatybes 1901 m., jis aiškino: „Suvalkiečiai ir Prūsų lietuviai turi priešdėlį *par*, bet neturi prieinksnio *per*“ [60, 64].

Antanas Smetona 1914 m. suvalkiečius aiškiai įvardijo ir siejo su šiaurine Užnemune, nes neminėjo Seinų: „Suvalkiečiai pirmieji yra pabudę <...>, Marijampolės gimnazija ir Veiverių mokytojų seminarija jiems lengviau buvo prieinama“ [91, 37–38].

B. K. Balučio 1915 m. sudarytame ir JAV publikuotame pirmajame „Suvalkijos“ žemėlapyje šio krašto geografinė erdvė dar buvo tapatinama su plačia visos Suvalkų gubernijos teritorija [7], ir tai daugmaž atitiko senosios istorinės Sūduvos geografinę erdvę. Šio žemėlapio pavyzdys liudija to meto visuomenėje gyvusių žemės pavadinimo ir juo žymimos geografinės erdvės sampratą. Žemėlapis apima Šakių, Vilkaviškio, Kalvarijos, Marijampolės, Seinų, Suvalkų ir Augustavo pavietus – lietuvių (suvalkiečių, dzūkų) ir lenkų (mozūrų) apgyventus kraštus (6 pav.).

Marijampolėje 1930–1937 m. buvo leidžiamas *Suvalkietis*, Kybartuose 1930–1931 m. ėjo *Mūsų Naujienos*. Užnemunėje 1935–1936 m. vyko Suvalkijos valstiečių streikas. 1938 m. JAV buvo įsteigta „Čikagos lietuvių suvalkiečių draugija“.

Tuo metu kaip sinonimas gyvavo ir ankstesnės kilmės *Suvalkų rėdybos* terminas. 1884 m. Mečislovas Davainis-Silvestraitis iškėlė to meto *Suvalkų rėdybos* senuosius pavadinimus – *Užnemunis (Užgirinis Trakas)* [29, 59–63], taip pat *Suvalkų rėdybos* teritoriją suvokė ir J. Radziukynas (1908 m.). Ilgainiui XX a. *Suvalkų žemės, Suvalkijos, Suvalkiečių, Suvalkiečių krašto* geografinė aprėptis ir kultūrinis turinys tapo siauresnis ir įgijo etnokultūrinę lingvistinę prasmę, nes regiono pietuose buvo išskirtas kitas etnoregioninis darinys – *dzūkai* ir *Užnemunės Dzūkija*.

Lietuvių liaudies meno dailėtyrininkas P. Galaunė 1930 m. užsiminė apie spalvingus „žiurstus“ (prijuostes), kurie būdingi tik *Suvalkų žemėje* ir iš dalies *Vilnijoje prie Suvalkų krašto* [36, 262]. Vadinas, jis, sekdamas istorine tradicija, visą užnemunį siejo su Suvalkais, dar ne-skirdamas šiame regione *dzūkų* ir *suvalkiečių*.

Šiaurinės Suvalkijos gyventojų *zanavykų* vardas yra skolinys iš lenkų k. – *za Nowy, za Newy*, kurio nepajėgė išstumti *užnoviai* [81, 1291]. *Zanavykais* savo kaimynus, gyvenančius už Novos upės, pavadino *kapsai*. Tradicinį *zanavykų* vardą, A. Vyšniauskaitės nuomone, lietuviškiau būtų sakyti „užnoviškiečiai“ [118, 1]. Panašiu keliakalbiu žodžio sudarymo principu

6 pav. A. K. Balučio „Suvalkijos“ žemėlapis (1915)

buvo paremtas ir kitas zanavykams teikiamas suslavintas vardas – *zanemunščikai*, kuriuo kauniškiai dešiniakrančiai Nemuno gyventojai pavadino savo Užnemunės kaimynus.

Zanavykai, kaip ir *dzūkai*, pirmą kartą paminėti XIX a. viduryje A. Polujanskio [78, 133–134], vėliau *zanavykus* įvardijo ir J. Basanavičius [17, 31]. Zanavykų geografinę erdvę 1921 m. aprašė vyskupas Justinas Staugaitis, kuris kartais pasirašinėjo Zanavyko slapyvardžiu [94]. Apie 1928 m. *zanavykų* vardas pasirodo Niujorke išleistoje garso plokštelėje „Zanavykų prašmatnybės: polka; Dzūkų dzyvai: polka“ [123]. Panašiu metu J. Totoraitis atkreipė dėmesį į *zanavykų* istoriją [109]. Netrukus 1930 m. įvyko ir pirmoji *Zanavykų dainų šventė*.

J. Basanavičiaus duomenimis, *kapsų* vardas žinomas nuo XIX a. vidurio [17, 31]. *Kapsų* vardo populiarumą XIX a. pab. – XX a. pr. liudija Vinco Kudirkos slapyvardis Kapsas ir Vinco Mickevičiaus (1880–1935) slapyvardis Kapsukas. 1932–1939 m. ėjo leidinys *Naujas kelias*. Kompleksiškai *kapsų* vardą drauge su jų gyvenamos teritorijos žemėlapiu ir tautinio kostiumo aptarimu pirmą kartą moksliskai apibrėžė suvalkiečių kilmės dailėtyrininkas, etnologas A. Tamošaitis [105]. *Kapsų* tarmei disertaciją skyrė Kazys Vėlyvis [117].

SENOSIOS SŪDUVOS VARDO AKTUALIZAVIMAS

Garsinti senovės *sūduvius* ir *Sūdavijos* vardus ir aktualiai interpretuoti jų sampratą pirmasis pradėjo J. Basanavičius. 1878 m. apie *Sūdaviją* jis pasakojo Antanui Baranauskui [16]. Jis pažymėjo,

jog „Sūdavija vadinosi žemės senoviškųjų prūsų“, ir teigė, kad šiandien *Sūdavija* yra apgyventa slovėniškai kalbančių mozūrų ir vokiečių. *Sūdavijos* gyventojų palikuonys, jo nuomone, tautosakoje vadinami *sūdaunykais* [14, 243–244]. 1893 m. J. Basanavičius paskelbė senųjų baltų genčių žemėlapi, kuriame nurodė Užnemunėje ir Prūsijoje gyvenusius *Sudenus* ir *Dakus* [17, 33] (7 pav.).

Sūduvos vardą gerokai vėliau garsino ir J. Tysliava, 1924 m. suvalkiečių poetų leidiniui parinkęs pavadinimą *Sūduva: suvalkiečių poezijos antologija* [107]. Šiame istoriškai mitopoetiniame pasakyme matome siekį suvalkiečius susieti su senovine Sūduvos žeme, bet ne su sūduviais.

Sūduvos vardą Antrojo pasaulinio karo metais itin ryžtingai propagavo nacistinė Vokietija. Siekdami atkurti Teutonų ordino ir vokiečių įtaką, galią ir teisę į jiems priklausiusias žemes, nacistinės ideologijos formuotojai pradėjo kovoti su lenkų ir lietuvių kultūros ir istorinės atminties apraiškėmis. Buvo siekiama įtvirtinti naratyvą, jog lenkai ir lietuviai šiuose kraštuose niekada nebuvo šeiminkais ar apskritai negyveno. Tam tikslui, užėmę Lenkiją, naciai Suvalkų kraštą 1939 m. tiesiogiai prijungė prie Reicho, o Suvalkų miesto vardą, lenkiškai *Suwalki*, pervadino į vokišką *Suwalken* ir įsteigė naują administracinį vienetą, gyvavusį 1939–1943 m. vokiečiams gerai žinomu istoriniu *Sūduvos žemės* apskrities vardu (*Lankreis Sudauen*). Šio rajono centro Suvalkų (*Suwalken*) vardą 1941 m. jie taip pat pervadino į Sūduvą (*Sudauen*). 1944–1945 m. *Sūduvos žemės* apskritis buvo prijungta prie *Rytų Prūsijos provincijos Gumbinės apygardos* (*Der Landkreis Sudauen in der preußischen Provinz Ostpreußen, Regierungsbezirk Gumbinnen*) [101, 239–251].

DŽŪKŪ IR DŽŪKIJOS KONCEPCIJOS IŠKILIMAS IR RAIDA

Etnonimas *dzūkai*, taikomas Užnemunėje gyvenantiems lietuviams Seinų ir Kalvarijos apskrityse, pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose buvo paminėtas tik XIX a. viduryje 1859 m. Lenkijos miškininko A. Polujanskio veikale „Kelionių po Augustavo guberniją išbaigtas tyrimas“ [78]. A. Polujanskis *dzūkus* (originalė lenk. *dziuki*) priskiria vienai iš keturių pagrindinių Užnemunės lietuvių atšakų. Kairiakrančiame užnemunyje – *Užnemunės krašte (kraina zaniemeńska)* –

7 pav. Senovės baltų gentys I–II šimtmečiuose pagal J. Basanavičių [17, 33]

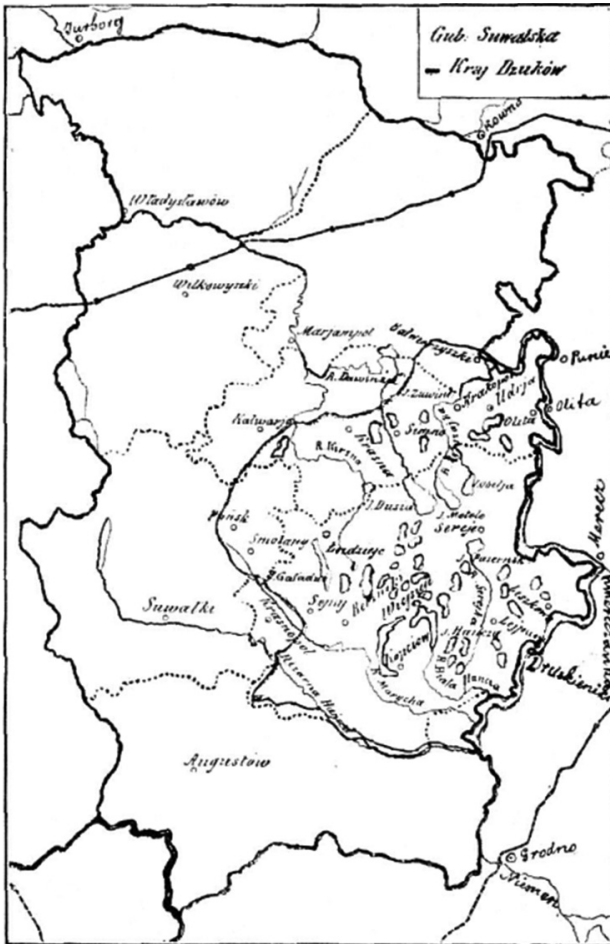
jis išskyrė daugybę lietuvių kilčių, kurių pavadinimai šiais laikais jau nebeišlikę – tai *guogai* (*Gogi*), *stakai* (*Staki*), *dzūkai* (*Dziuki*), *šakiai* (*Szaki*), *zanavykai* (*Zanavyki*), jotvingiai ir užvingiai (*Jadźwingowie i Užwingi*). Jis atskleidžia, jog *Vaiguvijų* (kilusių iš Žemaitijos) ar *Vaiguvos krašte* (*krainą Wejgów*) gyvena *guogai*. Remdamasis to meto administraciniu skirstymu nurodo, kad *guogai* gyvena Marijampolės pavieto (apygardos) Šiaurės rytuose; į pietus nuo Marijampolės gyvena *stakai*, Kalvarijos apygardoje ir Seinų apygardos šiaurėje gyvena *dzūkai*, Seinų apygardos pietuose – *šakiai*; tarp Vilkaviškio ir Pilviškių gyvena *zanavykai* [78, 133–134]. (Galimas dalykas, jog kalbėdamas apie *šakių* lokalizaciją autorius supainiojo vietoves.)

1862 m. „Tautelių ir apylinkių (*tautelių ir okolicų*) išvardinime“ A. K. Kašarauskis *Vilniaus rašinių žurnalo* straipsnyje „Pasakojimas apie lietuvių žodynus“ Lietuvoje mini *dzakus* arba *dzūkus* ir cikūs („cikaj <...>, dzakaj albo dzukaj“) [47, 151].

Antanas Baranauskas, lietuvių dialektologijos pradininkas, suklasifikavęs tarmes („Mokslas lietuviškos kalbos“ (1875, rankraštis), „Pastabos apie lietuvių kalbą ir žodyną“ (1898, rusų k.), pirmasis iškėlė didžiojo *dzūkų* (*dzūku, ciąku-dziku*) tarmės arealo (nuo Suvalkų iki Švenčionių krašto) koncepciją. Aprašydamas lietuvių tarmes jis 1875 m. spalio 4/16 d. laiške Hugo Weberiui, kalbėdamas apie išskiriamą tarmę Rytiečiai šeštieji (girdimą Zarasų paviete ir Vinius gubernijoje), aiškino: „Reiktu dar pridėti tarmę „ciąku – dzikū“ vadinama, t. y. wisą pagudė, kur: ti, tē, isztariama ci, cie, arba tsi, tsie; di, dē = dzi, dzē“ [3, 73]. Panašiai *dzūkų* tarmę jis aiškino ir kitame laiške H. Weberiui: „yra dar tarmės cėkū Szwėnczoniū walstijoje ir dzukū wīsas pakrasztys Lėtuwōs pārubėžiū baltgūdzu, Wilniaus, Gařdino, Suwalku waldybose; bēt jū geraī neisztyrēs, negalū aprasztyti“ [8, 53]. Reikia pažymėti, kad *dzūkų* tarmės vardą A. Baranauskas ne pats sugalvojo, o perėmė iš gyvosios liaudies kalbos, paaiškindamas, kad tarmė taip yra „vadinama“. Nors iš tikrųjų taip buvo vadinami šios tarmės vartotojai – vadinasi, tai pirmiausia buvo pravardinis etnonimas, grįstas tarmės ypatybės nusakymu. Verta pabrėžti, kad dabartinė lietuvių tarmių klasifikacija, jos sudarytojų A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus nuomone, daugeliu atvejų sutampa su A. Baranausko, skiriasi tik terminai ir atskiros detalės [39, 147]. Tačiau to meto lenkų kraštotyros požiūriu, *dzūkų* geografinė erdvė buvo labai nedidelė. 1886 m. Lenkijos Karalystės geografijos atlase *dzūkais* vadinami tik Kalvarijos pavieto (Suvalkų gubernijos) lietuvių kilmės gyventojai [98, 303].

J. Basanavičius 1893 m. pateiktame I–II a. senovės baltų genčių išsidėstymo žemėlapyje pažymėjo užnemunyje gyvenusius *dakus* [17, 33], kuriuos susiejo su *dzakais*, Lietuvoje paminėtais 1862 m. kun. A. Kašarauskio straipsnyje [17, 31; 47, 151]. Jis taip pat mąstė, jog seniausi lietuvių genčių vardai, būdami tapatūs senovės trakų tautos potaučių vardams, nurodo vietovę, iš kurios tos lietuvių gentys atėjusios [17, 31]. Jis teigė, kad *dakai* (*dzakai*) į Lietuvą atsikraustė iš Dakijos, o šiaurėje – nuo Dunojaus [17, 32]. Gerokai vėliau, 1928 m., straipsnyje apie latakinių *dzūkų* dainas J. Basanavičius savo prielaidą patikslino, aiškindamas, kad *dzūkai* gali būti kilę iš senovės trakų tautos dalies *dakų* (sen. graik. *djakoi*), vėliausiai paminėtų II a. pr. Transilvanijoje (Rumunija), kurių vardas galėjo būti tariamas ir kaip *dzakai*. Jo teigimu, „Dzakų arba dzūkų, kaip ir kitų Lietuvos kraštų dainose dažnai randame minėta Dunojaus, kaip atsiminimo liekana iš gilios senovės, kuomet lietuvių tautos palei tą upę gyventa“ [12, 101–102].

1889 m. *dzūku*, *Dzūko* ir *Dzūkijos* vardai pasirodo populiariojoje spaudoje – publicisto J. Radziukyno (gimė 1844 m. Seirijų parapijoje, Sutros k., baigė Suvalkų gimnaziją, palaidotas 1925 m. Suvalkuose), pasirašiusio Dzūko slapyvardžiu, straipsnyje „Iš Dzūkijos“, paskelbtame *Varpo* laikraštyje. Ši publikacija itin reikšminga ir tuo, kad autorius pateikia autentišką liaudišką vietinę *dzūkų* gyvenamos teritorijos sampratą, apimančią Seinų, Kalvarijos, Ūdrijos, Krokialaukio ir Krosnos apylinkes [31, 157] (8 pav.).

8 pav. Džukų gyvenama geografinė erdvė pagal etnografinius J. Radziukyno tyrimus (1889)

1896 m. Džukija įvardijama ir *Varpe* paskelbtoje P. Matulaičio apybraižoje „Iš Džukijos“, kurioje rašoma apie lietuvių kalbos vartojimo būklę bažnyčiose [70, 103–104]. 1904 m. *Žvaigždės* žurnale pasirodė Džuko apibraiža apie emigrantų gyvenimą JAV, pavadinta „Laiškas iš Džukijos“ [32, 10–11]. Išsamiausioje savo etnografinėje-geografinėje studijoje *Džukai* (1900 m.) J. Radziukynas *dzūkus* ir *dzūkų kraštą* (*kraj dzukow*) (žr. 7 pav.) matė tik pietinėse Suvalkų gubernijos teritorijose iki Augustavo kanalo ir Seinų pavieta. Autoriaus dėmesys apėmė Kalvarijos pavieto Alytaus, Balkūnų, Kirsnos, Krokialaukio, Krosnos, Lazdijų, Liškiavos, Panemunės, Simno, Udrijos valsčius, Suvalkų pavieta – Punsko, Smalėnų parapijas, Marijampolės pavieta – Balbieriškio, taip pat Augustavo pavieto šiaurės rytus tarp Nemuno, Augustavo kanalo ir Seinų [84, 43–54].

1897 m. vokiečių kilmės Latvijos, Rusijos ir Lietuvos etnologas E. Volteris, Užnemunės krašto dainininkus pavadinęs *dzūkais* (vok. *Dsuken*), o jų gyvenimo erdvę – *dzūkų sritimi* (vok. *Gebiete der Dsuken*) ir *senosios Sūduvos kraštu* (vok. *alten Sudauerlandes*), vienas pirmųjų paskelbė džukų dainų. Mokslininkas *dzūkus*, viena vertus, siejo su istorine Sūduva, kita vertus, *Džukų sritimi* vadino Užnemunės ir dešiniakrantės panemunės kraštus, kuriuose skamba džukų

tarmė (dauguma dainų surinkta iš Kalvarijos ir Trakų (Alovės apyl.) kraštų) [122]. Tai pastebėjo ir A. Smetona, komentuodamas, kad E. Volteris daugiausia tyręs „rytiečius“, „dar 1886 metais važinėjęs po Vilniaus guberniją, buvęs ir Gardino gubernijoje“. A. Smetona pritarė E. Volterio nuomonei, kad archajiškų dalykų *Lietuvos rytuose* yra užsilikę gerokai daugiau negu *Žemaičiuose* ir *Aukštaičiuose* (Kauno krašto) [91, 39–41]. Polinkis matyti dzūkus ryčiau Nemuno pasireiškė dar 1899 m. J. Šimtakojo (kunigo J. Čapliko) *Trakiečių dzūkų dainų* rinkinyje, apimančiame tiek Užnemunės, tiek dešiniakrančius panemunių dzūkus – visą Merkinės parapiją [103].

Tačiau J. Radziukynas vėlesniuose 1900–1904 m. rašiniuose, kaip ir ankstesnėse savo publikacijose, preciziškai nusakydamas gyvenamas vietas, *dzūkus* matė tik pietinėse Suvalkų gubernijos teritorijose nuo Balbieriškio, Alytaus, Rudaminos, Krosnos iki Augustavo kanalo ir Seinų apskrities. Vėliau jo atlikto piliakalnių aprašymo (1909 m.) geografinė erdvė, nors ir vadinama *Suvalkų rėdyba*, apima ir suvalkiečius, ir dešiniakrančių panemunių dzūkus: Kalvarijos, Marijampolės, Vilkaviškio, Naumiesčio, Seinų, Suvalkų, Augustavo pavietus, Vilniaus rėdybos (gubernija) Trakų pavietį (Merkinės, Alytos, Punios, Birštono piliakalniai) [83]. Todėl tikėtina, jog ir Aleksandras Polujanskis, ir J. Radziukynas, ir J. Šimtakojis, ir E. Volteris, laikydami liaudiškos autentiškos sampratos ir tradicijos, dzūkais vadino tik Užnemunės dzūkus. J. Šimtakojo minimų Merkinės parapijos *dzūkų* vardas žymėjo Ryliškių apylinkų kairiakrančius panemunių dzūkus. Taigi lieka neaišku, kaip XIX a. save vadino ar buvo kitų vadinami panašios dzūkų tarmės lietuviai, gyvenantys tarp Nemuno ir Neries. *Dzūkų* vardo kilmės sąsają su *Užnemune* liudija ir *Dzūkų* kaimas, esantis Būdviečio apyl., Lazdijų rajone.

Nors kai kurie mokslininkai teigia, jog *dzūkų* etnonimas sietinas su dzūkavimo savybe (panašiai kaip kaspų tariamas *kap* vietoj *kaip*), vis dėlto neaišku, ar turima omenyje liaudiška, ar mokslinė lingvistinė *dzūkų* termino kilmė. Liaudišką šio vardo kilmės aiškinimą, grindžiamą dzūkavimo savybe, aptinkame tik Petro Tumasonio (pasirašinęsio Petro Branduko slapyvardžiu) straipsnyje „Dzūkija“ (išspausdintame 1903 m. *Žvaigždės* žurnale JAV). Kalbėdamas apie Užnemunės *Seirijų kraštą* jis rašė: „Visoj parapijoj prigimta kalba dzūkiška. Dzūkiškąją praminta likose todėl, juog gyventojai <...> savo kalboj <...> kai kuriuos žodžius ištaria prispausdami liežuviu prie viršutinių dantų su dz(d) ir c(t). <...> Lietuviu kalnėnui ir žemaičiui toji jų kalba pasirodo labai keista ir tarytum kad yra pasaulėj prasčiausia, bet aš, būdamas prigimtu dzūku, visuomet privalau už savo brangią, numylėtą, prigimtą kalbą užtarti“ [22].

Tais pačiais metais *Įvairių lietuviškų pasakų* įvade (1903 m.) J. Basanavičius, kalbėdamas apie pasakas iš Suvalkų gubernijos, teigė, kad jam nepavyko gauti pasakų iš Dzūkijos. Tai leidžia daryti išvadą apie J. Basanavičiaus sampratą, jog *Dzūkija* yra Suvalkų gubernijoje – apgailėstaujama, kad nepavyko surinkti pasakų iš visos Suvalkų gubernijos: „Šitoje knygoje patalpinau dalį tų pasakų, kurios iki šiol Suvalkų gubernijoje surinktos tapo <...>. Gaila, kad <...> ne galima buvo gauti ne jokių pasakų iš Dzūkijos“ [11, 18]. Surinktų nedzūkiškų Suvalkų gubernijos pasakų vietovės (Naumiesčio, Sintautų, Griškabūdžio, Pilviškių, Kybartų, Vilkaviškio, Bartninkų ir Senapilės apylinkės) rodo, kad Dzūkija J. Basanavičiaus laikais buvo suvokiama esanti piečiau dabartinės Suvalkijos.

Autorius slapyvardžiu „K“ 1904 m. JAV laikraštyje *Katalikas* paskelbė rašinėlį „Laiškas iš Dzūkijos“ apie Seirijų miestelio šeimos gyvenimą [48], vadinasi, Dzūkiją siejo su Užnemune. Dzūkų regioną užnemunyje 1905 m. savo atsiminimuose paminėjo rašytojas Vincas Pietaris: „Už tris šimtus muštinių ana apė Dzūkus gali nusipirktie puikius namus su dvigubu žemės ruimu...“ [77, 210]. Kalbėdamas apie dzūkų kilmę Sūdaviijoje (Sūduvoje) V. Pietaris sakė, kad „musų dabartiniai Dzūkai tai ateiviai iš anapus Nemuno, senovėje žinomi po vardu Dainaviškių“. „Ne reikia vienok mįslytie, <...>, jog tie Dzūkai tai tyro kraujo Dainaviškiai. Ne!

<...> Int Dzūkų kraują prisimaišė ne mažai Sudaviškojo kraujo, o da daugiau gečvižkojo [sudaviškas yra identiškas su gečviškuoju krauju – J. Basanavičiaus pastaba]. Per tai tarpu Dzūkų randi dvi ypatingas etnograpiškas dalis – kurios skiriasi visu kuomi apart kalbos <...>. Viena etnograpiškoji dalis yra žmonės augaloti, laibi, juodplaukiai su trumpu skruostų pusraciū. Šitie žmonės – karšti, pikti, užsidegę, suvis atmena senovės gečvius. – Jie – dažnai rudakiai.“ „Kita Dzūkų rūšis yra tai žmonės kresni, vidutinio stuomens, geltonplaukiai ir mėlynakiai. Šitie – ne teip pikti, abelno lietuviško būdo.“ „Int tarpą šitų Dzūkų ir kitų gyventojų nemažai insimaišė ir prūsisko kraujo, ypač kada tie turėjo bėgtie iš pajūrių“ [77, 216–217].

Dzūkų jaunimo realijas Advento laikotarpiu Užnemunės provincijoje (labiausiai tikėtina – Seinų apylinkėse) 1905 m. knygelėje pavaizdavo suvalkietis kapsas (gimęs Šunskuose, Marijampolės apskr.) Antanas Civinskas (Seinų kunigų seminarijos profesorius, kurio vienas iš literatūrinių slapyvardžių – Antanas Kapsas) [63]. Simno valsčiuje gimęs rašytojas, pedagogas, spaudos platintojas, publicistas, kultūros veikėjas K. Sakalauskas-Vanagėlis 1907 m. JAV paskelbė apsakymą „Melagių dėdė: iš dzūkų gyvenimo“ [87]. Dzūkų vardo artimumą seiniškiams rodo Punsko parapijoje gimusio literato, vaistininko, visuomenininko Jurgio Milančiaus (1869–1956) pasirinkti slapyvardžiai – Dzūkas Trakietis ir Jurgis Dzūkelis (žr. *Lietuvos žvaigždutė* 1907 m. ir 1908 m.) [68, 331]. Dzūkų ir Dzūkijos kitoje, dešinėje, Nemuno pusėje sampratą plėtojo V. Krėvė-Mickevičius 1909 m. knygoje *Gilšė: Dzūkų legenda. Bobulės vargai* [58]. Gilšės legendą iš Merkinės apylinkių jis aiškiai įvardijo kaip ryškų dzūkų tautosakos kūrinių. Kunigas Jonas Bakšys, rūpinęsis lietuviybės atgimimu Vilniaus krašte, 1915 m. *Aušroje* paskelbė apybraižą „Iš Dzūkijos kampelio“ [6].

Dzūkų tarmės ir kultūros sampratą, kaip nusidriekusią gerokai toliau į rytus nuo Nemuno, 1914 m. nusakė A. Smetona. Išskirdamas Lietuvos kraštus, jis įvardijo *suvalkiečius*, *Lietuvos rytus* (*Vilniaus guberniją*) (turimi omenyje dzūkai) ir *pietus*, paminėjo lietuvių apgyventą *Suvalkų žemės* dalį. Reikia pažymėti, jog A. Smetona skyrė *Suvalkiečius* (žemę) nuo *Suvalkų žemės*, apgyvendintos lietuvių: *Suvalkiečiai* – tai dabartinės Suvalkijos atitikmuo, o *Suvalkų žemė* reiškia dzūkišką Užnemunę, nusidriekusią link Suvalkų apylinkių [90, 2–8]. Tais pačiais metais jis išreiškė susirūpinimą dėl dzūkų kultūros puoselėjimo: „Emigracija Amerikon, nešdama pragaištį lietuviams, atsimoka jiems (ypač rytiečiams) šiokiu tokiu pelnu. Užaugę skurde ir nesusipratę, vilniečiai šliejasi Amerikoje į lietuvių draugijas, ir, jose bebūdami, atgyja. <...> Rytiečių atgijimą ligšiol tebetrukdo bažnyčios vyresnybė. Pradedamosiose mokyklose <...> viskas dėstoma rusiškai.“ „[s]igyvenusiems lietuviams Vilniuje ėmė ryškėti Lietuvos rytai, apie kuriuos seniau jie gangreit nieko nežinodavo. Kalbininkai, etnografai ir menininkai tirdavo suvalkiečius, žemaičius ir tik truputį rytiečius. <...> beveik nieko, arba labai maža kas padaryta rytiečiams. Jų tarpe daug įdomių dalykų rastume“. „Visų pirma neišsenkama kalbos versmė kalbininkams. Tai niekis, kad „dzūkų“ tarmė išmarginta slavizmų ir kitų barbarizmų. Apačioj sluoksnių, iš kitur atneštų, glūdi daugybė mūsų kalbos turtų: ypatingų, kitur nebesamų žodžių, senovės formų ir sakinių ir t. t.“ [91]. A. Smetona minėjo išpopuliarintas dzūkų dainas, dainuojamas per lietuvių vakarus ir pramogėles. Jis apgailestavo, kad lietuvių dailės parodose, rengiamose „Vilniuje, taigi rytiečių krašte, liaudies skyriuje retai kada tėra matyti koks dalykėlis iš Vilniaus krašto. Daugiausia ten išstatomi kauniečių ir suvalkiečių dirbiniai. Gal rytiečiai neturi nieko verto pasistebėti? Turėti jie turi, tik mes dar nepaslenkame jų pasiekti, paieškoti ir parankioti.“ „Kur kas įdomesni yra dzūkų kryžiai ir kapai: kad ir prastesni, mažiau artizmo turi, kartais grubiau padaryti ir nenuodailinti, bet pirmesni ir senoviškesni“ [90]. A. Smetona netgi mėgino tikslinti rytinę „tikrų dzūkų“ ribą: „Bent dvidešimt varstų nuo Trakų yra Rudziškių miestelis ir Varšuvos geležinkelio stotis. Čia baigiasi sugudėjusių riba ir

prasideda tikrieji lietuviai dzūkai. <...> Rudziškės yra *dainuojamas* kraštas <...> ir apgudusieji sodžiai, kaip Ulkiškės su Užalija, dar nėra pamiršę lietuviškų dainų“ [92, 30–31].

Panašiai mąstė ir J. Jablonskis: 1918 m. nusakydamas lietuvių aukštaičių tarmės didžiasias skiltis, trečiojoje rytų aukštaičių grupėje išskyrė „kitus Rytų aukštaičius“ Suvalkų gubernijos „rytų pakraščiuose, Merkinėje“ bei „Vilniaus ir Gardino gubernijose, kur tebekalbama lietuviškai“. Jis, kaip ir kiti, tik gerokai išsamiau aiškino dzūkų tarmės ypatybes: „Suvalkų gubernijos rytų aukštaičiai (dzūkai) ir jų rytų pusės kaimynai priebalsius *d* ir *t* prieš *i*, *y*, *ie* taria kaip *dz* ir *c* (*ts*): *dzidelis*, *rodzikkis*, *zykas*, *sūdzysiu*, *Dziewas*, *dzvi*, *cikras*, *pacikėsiu*, *cylėk*, *ciesus*, *daryc*.“ „Šie aukštaičiai (dzūkai) ir jų kaimynai iš vakarų pusės (vakarų pakraščio aukštaičiai) dvibalsius *il*, *im*, *in*, *ir*, *ul*, *um*, *un*, *ur*, jei tie dvibalsiai tariami su tvirtapradžiu kirčiu, taria su ilgaisiais balsiais: *pylnas*, *Rymša*, *kynkos*, *pyrmas*, *sūlcys* (*sultys*), *Švylpa*, *stūmdo*, *skūndė*, *sukūrsiu*, *bet pilnesnis*, *pirmesnis*, *skundikas* (*skundzikas*), *Rimšukas*...“ ir t. t. [61, 214–216].

Literatūrologijoje *dzūkų* ir *Dzūkijos* sampratą 1924 m. pradėjo puoselėti B. Sruoga. Aptardamas V. Krėvės folkloristinį leidinį *Dainavos krašto liaudies dainos* (1924 m.) [53], B. Sruoga aiškiai deklaruoja dzūkų, kaip gyventojų, potautės, kultūros nešėjų ir regiono vardų *dzūkų kraštas*, *Dzūkai* ir *Dzūkija* tapatumą. Tai liudija šie pasakymai: „pasakojimais apie dzūkų kraštą“; „Rytprūsiai ir Dzūkija, Suvalkiečiai ir Žemaičiai“; „maža kas tiksliai susivokia reališkose Dzūkijos gyvenimo aplinkybėse, dzūkų žmonių būde ir kūryboj“; „Dzūkuose randame, pavyzdžiui, senųjų girniinių dainų atgarsį“; „šis motyvas iš šiaurės atplūdes į Dzūkiją“; „Dzūkų apeigų dainos“ [93, 514, 519, 522, 524, 562]. B. Sruoga dzūkų tarmę matė gerokai platesniame areale ir pateikė savitą jos savybės terminą: „Nebekalbant jau apie plačiosios Vilniaus srities lietuvių kalbą, – dzūkų tarmė, visi jos „dzūdžinimai“, palatolizuotieji *d* ir *t* pradžia pradžių nosinių garsų likimas“ [93, 526]. 1925 m. apie Merkinės krašto dzūkus, kaip savitos dainų kultūros puoselėtojus, B. Sruoga kalbėjo aptardamas dzūkų dainų įvaizdžius. Pavyzdžiui, apie putino simbolį jis rašė: „putino dalyką gyviausia išrutulėjo dzūkai, o jie iš lietuvių giminių artimiausi slavams. Rusai gi putino simbolį („kalina“) labai plačiai naudoja. <...> Dzūkuose šis simbolis yra per daug gyvas, kad būtų galima juos apkaltinti rusų simbolių pasisavinus“ [93, 544].

Dzūkų terminą dešiniakrančių panemunių (Merkinės krašto) 1909–1934 m. tautosakos publikacijose ypač stipriai puoselėjo V. Krėvė [56–59]. 1926 m. Jono Miškinio publikacija apima tik nedidelio arealo – Kabelių, Marcinkonių ir Merkinės parapijų gyventojų tautosaką, tačiau ji pateikiama kaip tipiškas dzūkų kultūros reiškinys [73]. *Dzūkų kraštą* įvardijo P. Biržys [1], panemunių *dzūkų* tautosaką skelbė ir J. Žekevičius [127].

Tolesnė Dzūkijos teritorinės aprėpties samprata buvo labiau grindžiama mokslo išvadomis. Dzūkų arealas pradėtas sieti su dzūkavimu, *dzetakcizmo* (anot J. Basanavičiaus, kuris aptinkamas ir Šiaurės rytų Lietuvoje) paplitimu. Taip *dzūkų* arealą, esantį į rytus nuo Nemuno iki Tverėčiaus apylinkių už Neries, aiškino dar A. Baranauskas [3, 72–73; 8] ir J. Basanavičius [12, 102–103]. Panašią geografinę erdvę apima ir A. Salio lietuvių tarmių klasifikacija (senoji lietuvių tarmių klasifikacijos versija), pirmą kartą paskelbta 1933 metais. Pagal ją, *dzūkų tarme* vadinama atskira aukštaičių potarmė, girdima visoje rytinėje Lietuvoje – nuo Brėslaujos ir Zarasų šiaurėje, per Ignaliną, Dubingius, tarp Musninkų ir Maišaiгалos, per Paparčius, Kietaviškes, Augšdvarį (Aukštadvarį), piečiau Butrimonių, šiauriau Alytaus, per Ūdriją link Simno, Liubavo, Vyžainio, Punsko, Seinų, po to per Ažiužą, šiauriau Pariečės, tarp Marcinkonių ir Sabackinės, tarp Rodūnios ir Lydos, ryčiau Eišiškių, pietryčiuose apima Gervėčius, toliau eina ryčiau Adutiškio, Tverėčiaus, Vydžių ir apima Brėslaują [89] (9 pav.). Ši nuostata apie dzūkų arealo šiaurinę ribą iš esmės atitiko ir nuo XX a. II pusės vidurio

plėtojamą etnologų ir dailėtyrininkų požiūrį, jog ši Dzūkijos riba eina per Švenčionių kraštą [132; 62; 102] (10 pav.). Šioji riba sutampa ir su muzikiniais dialektais [82, 126–148].

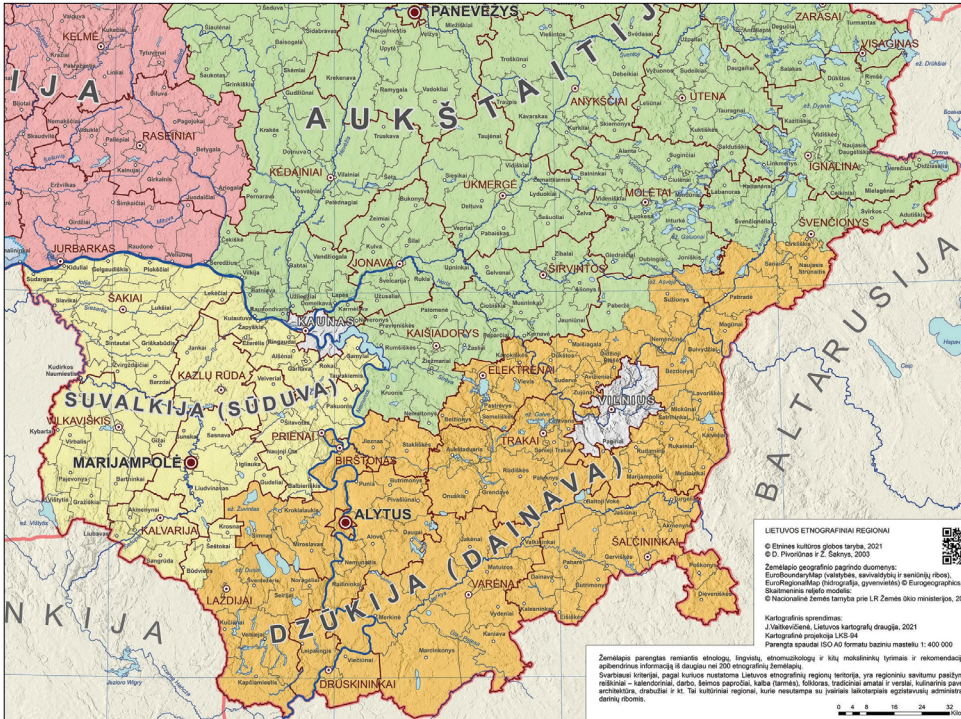
Tarpukariu Lietuvos visuomenėje dar buvo įprasta *dzūkus* sieti su *Suvalkija*, *Užnemune*, *Suvalkų kraštu*. Iškilus lietuvių tarmių tyrėjas A. Salys aiškino: „Populiarinė pažiūra dzūkais laiko tik Užnemunės pietinės dalies gyventojus, bet dzūkavimo izofona rodo jiems tenkant ir visą, lietuvių dar salomis gyvenamą, okupuotąją Lietuvą. Tiesa, ir pats dzūkų vardas tik Suvalkų krašte paplitęs“ [89, 30]. 1962 m. tokį požiūrį išsakė V. Mingėla: „Sūduva skirstosi į šiaurės, vakarų bei pietų dalis. Pietinė Sūduvos dalis – Dzūkija, o joje gyvenę žmonės dzūkiais vadinami. <...>. Sūduviai: dzūkai, kapsai, užnoviečiai (zanavykai)“ [72, 31].

Apibrėžiant *dzūkų* ir *suvalkiečių* folklorą ir jo geografinę erdvę reikšmingas J. Čiurlionytės tyrimas, kuriame pateiktas liaudies dainų skirstymas pagal lietuvių etnografines grupes. Ji pirmąkart įvardijo ir tipologizavo *užnemuniečių* (taip ji pavadino suvalkiečius) dainas. Remdamasi liaudies dainų melodijų analize, tipinių dzūkų dainų arealą išskyrė labai panašiai kaip ir V. Krėvė, apimdama Varėnos, Marcinkonių, Merkinės ir kitus gretimus kraštus. Įdomu, kad būdingiausius, savičiausius dzūkų dainų bruožus ji aptiko į rytus nuo Nemuno [26], tokiu būdu tarytum patvirtindama dzūkų kultūros savitumo židinį esant ryčiau Nemuno.

1939 m. A. Tamošaičio pateikto Lietuvos etnoregioninio žemėlapio samprata buvo paremta tautinio kostiumo, tarmių, tautodailės ir kt. duomenų kompleksu apibendrinimu. Skirtingai nuo šiandienos etnologijos požiūrio, jis vietoj *Dzūkijos* vartojo sąvoką *Dzūkai*. Regioną *Dzūkai* (apimančią krėvišką *Dainavos* bei radiukiunišką Užnemunės *dzūkų* sampratą)

9 pav. Dzūkų tarmės arealas. A. Salio sudaryto žemėlapio fragmentas (1933)

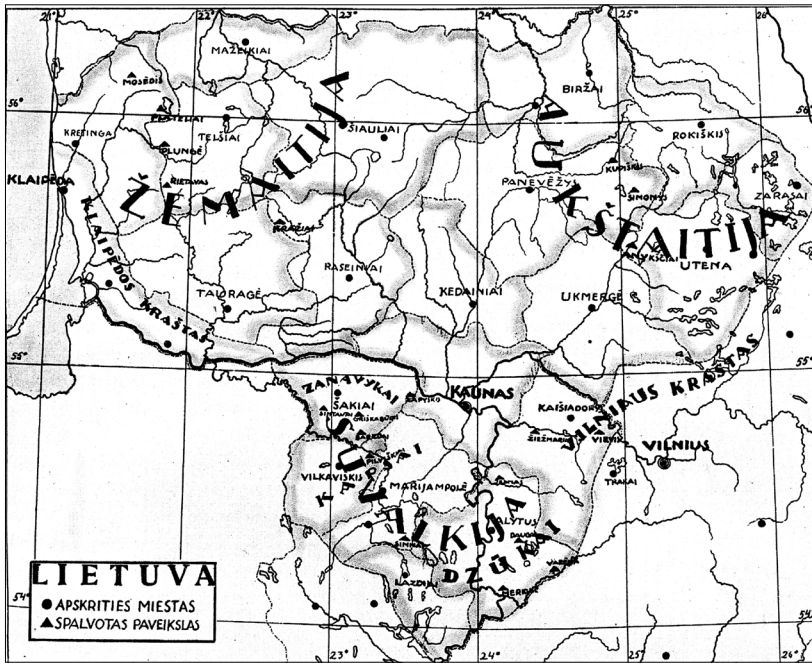
10 pav. Lietuvos etnografiniai regionai. D. Pivorino ir Ž. Šaknio žemėlapis fragmentas (2021) [102]

jis priskyrė *Suvalkijai*, kurios plotą gerokai padidino už Užnemunės ribų *dzūkų* gyvenama teritorija rytuose. Išskirdamas *vilniečių*, o Suvalkijoje – *dzūkų, kapsų* ir *zanavykų* drabužius jis, matyt, drauge siekė ir didesnio detalumo. Tačiau šiandien akivaizdu, jog laikinai Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto administracinių ribų tiesmukas pavertimas etnologiniu skirstymu nepasiteisino [105] (11 pav.).

Dzūkų termino gyvybingumą visuomenėje ir dzūkiškos savimonės stiprumą XX a. pradžioje rodo įvairios publikacijos. 1925–1926 m. Alytaus krašte buvo leidžiamas humoristinis žurnalas *Dzūkų bizūnas* [34], o 1927 m. Alytuje ėjo dvisavaitinis iliustruotas laikraštis *Dzūkas* [33]. Reikšminga, jog Vytauto Didžiojo universitete nuo 1932 m. veikė Studentų Dzūkų draugija [113, 266]. Dzūkų savimonės brandą liudija nuo 1934 m. Alytuje veikusi Dzūkų kraštotyros draugija, o savimonės ir tapatybės stiprumą – Lazdijų krašte ėjęs Seinų apskrities (1945 m.), vėliau Lazdijų apskrities (1945–1950 m.) laikraštis *Dzūkų žinios* [35].

DAINAVOS VARDO ATGIMIMAS

Greta populiarėjančio *Dzūkijos* vardo XX a. atgimė ir *Dainavos* vardas. Tam turėjo įtakos V. Krėvė, kuris savo gimtąjį Merkinės kraštą pavadino *Dainavos šalimi, Dainavos kraštu* [53; 54; 55]. Netrukus, 1920 m., B. Sruoga ir F. Kirša išleido meno leidinį *Dainava* [27]. Vėliau *Dainavos* vardą, taikomą arealui tos dzūkų dalies, kuri gyvena Nemuno dešinėje, vartojo ir B. Sruoga, aptardamas rinkinį dzūkų dainų, V. Krėvės surinktų Merkinės krašte: „Vieta, kaip po klasifikacijos pamatas, galėtų būti pateisinta, jeigu <...> rinkinio dainos būtų kilusios iš

11 pav. A. Tamošaičio lietuvių etnografinių sričių žemėlapis (1939)

kraštų, besiskyriamųjų kiek žymiau geografine padėtimi ar istorinės laimės žvilgsniu <...>. Gi Marcinkonys, Merkinė, Perloja, Valkinykai – visa tai Dainavos kraštas“ [93, 514]. „Dainavos kraštas – Dzūkijos pažiba: auksasparne Vinco Krėvės plunksna net už Lietuvos sienų plačiai pagarsintas“ [93, 519]. „Laikau savo pareiga pareikšti viešą padėką gerbiamajam prof. Krėvė-Mickevičiui, kuris savo maloniais pasakojimais apie dzūkų kraštą ir gausiais patarimais padėjo man susivokti Dainavos dainų lobyje“ [93, 562].

Vėlesniuose darbuose V. Krėvė *Dainavos kraštą* aiškiai priskyrė *dzūkams, Dzūkijai* [57; 58; 60]. Akivaizdu, kad tokią *Dainavos-Dzūkijos* ir *dzūkų* teritorinę apibrėžtį mokslininkas pavartojo atsižvelgdamas į plačioje visuomenėje gyvuojančias dzūkų subetninio tapatumo nuostatas. *Dainavos* vardo populiarėjimą liudija 1927–1928 m. ejęs Šaulių sąjungos laikraštis *Dainavos šaulys* [28], taip pat Čikagoje 1945–1955 m. gyvavęs „Dainavos“ meno ansamblis. Įdomu, kad partizaninio antisovietinio pasipriešinimo kovotojai 1945 m. įsteigė *Dainavos apygardą*, apimančią *Dzūkų rinktinę, Šarūno* ir *Kazimieraičio* teritorinius darnius ir vienijančią ne tik Dzūkijos, bet ir Marijampolės bei Prienų apylinkių rinktines. Beje, partizanų rinktinių ir jų apygardų pavadinimuose aptinkame tik kelis vardus, susijusius su etnoregionais – tai *Žemaičių* ir *Dainavos apygardos* [5].

JOTVOS IR JOTVINGIŲ KONCEPTO ATGIMIMAS DABARTYJE

Jotvingių ir jų žemės *Jotvos* idėja Dzūkijoje labiau susidomėta tik pastaraisiais dešimtmečiais, plėtojantis archeologijos mokslui. Su ja savo kultūrinę veiklą dar nuo 1951 m. pradėjo sieti dalis dzūkų, ypač gyvenančių Punsco-Seinų krašte Lenkijoje. Dar nuo 1951 m. gyvuoja Punsco lietuvių kultūros namų choreografinis sambūris „Jotva“ [76].

Punsko „Aušros“ leidykla nuo 2009 m. leidžia tarptautinį tarpregioninį kultūros žurnalą, skirtą jotvingių krašto istorijai ir kultūrai *Terra Jatwezenorum*, kurio vyriausiasis redaktorius Lenkijos lietuvių poetas, publicistas Sigitas Birgelis [106]. Punsko apylinkėse, Ožkinių kaime, Petras Lukoševičius savo žemėje įkūrė muziejų po atviru dangumi – „Jotvingių ir prūsų gyvenvietę“, kuriame supažindinama su jotvingių ir prūsų architektūra, tikėjimais, papročiais, gyvenimo būdu ir istorija [19; 95]. Jotvingių vietovardžius ir vandenvardžius šiame krašte analizavusio švedų baltisto, slavisto, etnografo, kalbų ryšių tyrėjo Olafo Falko atminimui prie Suvalkų apygardos muziejaus 1992 m. pastatytas paminklas (akmuo su runų juosta), jo vardu pavadinta Suvalkų miesto gatvė [20].

Lietuvos-Lenkijos pasienyje, Būdviečio seniūnijoje, Kybartų kaime, įsikūrė karininko Donato Mazurkevičiaus akmenų muziejus po atviru dangumi „Jotvingių kiemas“. Jame eksponuojami įvairūs akmenys iš aplinkinių laukų bei tolimesnių vietovių, karo laikų sviedinių tūtos, etnografiniai šio krašto žmonių buities reikmenys ir ūkio padargai, įvairūs kiti istoriniai artefaktai [2].

Alytuje vyko gyvosios archeologijos festivalis „Jotvos vartai“ (2012–2022 m.) [46], gyvuoja vokalinis ansamblis „Jotvainiai“ [119]. Dėmesį jotvingiams liudija ir Lietuvos miestų „Jotvingių“ gatvių pavadinimai Dzūkijoje (Vilniuje, Alytuje) ir gretimuose kraštuose (Marijampolėje, Kaune, Klaipėdoje). Poetas Sigitas Geda (1943–2008), džuokas, gimęs Lazdijų rajone, 1997 m. išleido poezijos rinkinį *Jotvingių mišios*. Jo vertę liudija pakartotas leidimas 2023 m. [38]. Visi šie faktai byloja augančią jotvingių ir Jotvos idėjos svarbą džuokų tapatybei.

LITUVIŲ ETNOGRAFINIŲ GRUPIŲ IDĖJA GEOGRAFIJOJE IR GEOLOGIJOJE

Džuokų ar jų protėvių gyventas istorines žemes liudija XX a. Lietuvos fizinėje geografijoje atsiradę darinių vardai: Dzūkų aukštuma, arba Lietuvos (Dzūkų ir Sūduvos) aukštuma; Dainavos lyguma (pietryčių lygumos pietinė dalis į pietryčius nuo Dzūkų aukštumos), Dainavos giria (Varėnos r. ir Druskininkų sav.), Dainavos miškas (prie Dainavos km., Jašiūnų apyl., Šalčininkų r.) (12 pav.).

12 pav. Lietuvos fizinės geografijos žemėlapis

Lietuvos geologijos terminijoje populiariausias yra *Dzūkijos* vardas: tai geologinis gamtos paminklas Didysis Dzūkijos akmuo (Vangelonių k., Nemunaičio sen., Alytaus r.), geologijos istorijoje žinomi Dzūkijos ledynmetis ir Dainavos ledynmetis.

Suvalkiečius mena tokie geografijos pavadinimai: Sūduvos aukštuma (Pietų Lietuvoje), kuri anksčiau buvo vadinama Suvalkų aukštuma. Ši vietovė Lenkijos teritorijoje lenkų geografų vadinama Sūdavijų / Sūduvių kalnais (*Góry Sudawskie*). Lenkijos geografijoje įvardijamas Suvalkų ežerynas (*Pojezerze Suwałckie*) kaip lenkiška Lietuvių ežeryno dalis. Šiaurės rytų Lenkijoje yra įkurtas Suvalkų kraštovaizdžio parkas.

Lietuvos geografijoje *dzūkų* sąvoka įtvirtinta Dzūkijos nacionalinio parko pavadinime. Suvalkiečiai (nei kapsai ar zanavykai) tuo pasididžiuoti neturi galimybės, nes nėra įsteigta jų vardą įtvirtinančių saugomų teritorijų. Taigi lietuvių etnografinių grupių ir jų žemių koncepcija tampa reikšminga formuojant ir fizinės geografijos bei geologijos konceptus.

IŠVADOS

1. Dabartiniai Lietuvos etnografinių regionų pavadinimai ir jų samprata susiformavo tik pastaraisiais šimtmečiais. Subetninis regionavimas yra artimesnis senovinei tradicijai skirstyti Lietuvą į etnonimiškai vadinamas genčių žemes. Suvalkijos ir Dzūkijos etnoregionų sampratos raida rodo, kad jos plėtra iš dalies rėmėsi valstybinio administracinio skirstymo tradicija, bet labiausiai ją lėmė folklorinės tradicijos, publicistinės ir literatūrinės kūrybos bei mokslinės minties tarpusavio sąveika.

2. Lietuvos geografinės erdvės sampratą ir etnografinį regionavimą, susijusius su kultūros savitumą lemiančių lietuvių vietinių etnografinių grupių įvardijimais, ypač skatino publicistika, o etnografinių grupių teritorijų žymėjimą siejant su jų vardais, kaip sisteminę visumą, pradėjo klasifikuoti tautodailės, folkloro, architektūros ir papročių tyrėjai.

3. Senųjų žemėlapių ikonografijos analizė rodo, kad juose vaizduojamas miškingas ir retai gyvenvietėmis nusėtas užnemunis atitinka istorikų išvadas apie šio krašto laipsnišką apgyvendinimą ir miškininkystės pramonės svarbą po Melno taikos.

4. *Suvalkijos* kaip *Užnemunės* ir istorinės *Sūduvos* sinonimo samprata dabartyje pakito. Dabar *Suvalkijos* teritorinė aprėptis nėra tapati nei buvusiai Sūduvai, nei Užnemunei, nes siejama tik su Užnemunės šiaurine dalimi, kurioje apibrėžiama *suvalkiečių* žemė, *Suvalkija*. Nuo XIX a. vidurio pietinėje *Užnemunėje* tiksliai lokalizuojami *dzūkai*. Pirmą kartą jie paminėti 1856 metais. Pradžioje *Suvalkija* buvo vadinamas *suvalkiečių* (*kapsų* ir *zanavykų*) bei Užnemunės *dzūkų* kraštas. Neaišku, kada *dzūkai* nebuvo vadinami *suvalkiečiais* (pvz., kun. J. Žilinskas pateikė kapsų ir zanavykų įvardijimą *suvalkiečiai nedzūkai*). Kita vertus, vienalaikis *dzūkų*, *kapsų* ir *zanavykų* skyrimas bei pastarųjų tarmės didesnė bendrystė nei *dzūkų* leidžia daryti prielaidą, kad *suvalkiečiais* dažniau buvo vadinami šiaurės Užnemunės gyventojai. Aukštaičių tarmės *dzūkų* potarmės mokslinę sampratą ir terminą, pagrįstą autentiškais liaudiškais įvardijimais, išklė kalbininkai A. Baranauskas (1875 m.) ir A. Salys (1933 m.). *Dzūkų* gyvenamą rytinę Lietuvos dalį nusakė ir J. Basanavičius (1928 m.) bei A. Smetona (1914, 1930 m.). Vėliau siauresnis pirminis Užnemunės *dzūkų* kraštas, susietas su *dzūkų* tarmės ir kultūros arealu, pavadintas *Dzūkija*, gerokai išsiplėtė į rytus. *Suvalkija* pradėta tapatinti su *suvalkiečių* (*kapsų* ir *zanavykų*) arealu.

5. Turint omenyje sudėtingas istorines ir geografines šių kraštų raidos aplinkybes, užnemunyje, be *Užnemunės* ir *Suvalkijos* pavadinimų, galėtų būti vartojami ir *Sūduvos Suvalkijos* bei *Sūduvos Dzūkijos* arba *Užnemunės Dzūkijos* terminai. O iškilų rašytojų išgarsintas istorinės *Dainavos* vardas aiškėja kaip jokiū būdu ne vienintelė galima aliuzija į *Dzūkijos* regione buvusių istorinių žemių vardus: pvz., pastaraisiais dešimtmečiais labai populiarėja *jotvingių* ir

Jotvos vardai. Reikia pripažinti, kad visuomenėje plintantys *dzūkų* gyvenamos *Dainavos* bei suvalkiečių gyvenamos *Sūduvos* pavadinimai tiek geografiniu, tiek istorinės terminijos požiūriu yra labiau simboliniai, labai netikslūs ir todėl nepakankamai korektiški. Jų sąsaja su regionų įvaizdžio vietinių šaknų istorinės gelmės ikoniškumo paieškomis liudija apie tiriamo reiškinio ryšį su tradicijų „išradimo“ ir socialinės vaizduotės paradigma.

6. Lietuvių etnografinių grupių ir jų žemių koncepcija tampa reikšminga formuojant ir fizinės geografijos konceptus, kuriuose labiausiai įsitvirtino *dzūky*, *Dzūkijos*, *Dainavos* ir *Sūduvos* įvaizdžiai.

7. Senesnes nei XIX a. kultūrinio paveldo realijas jau įprasta muziejininkystėje, menotyroje, folkloristikoje, etnologijoje, istorijoje sieti su dabartine lietuvių etninių grupių samprata ir etnografinio regionavimo koncepcija. *Dzūkijos* ir *Suvalkijos* bei *Sūduvos*, *Dainavos* ir *Jotvos* integravimas su dabarties etnine kultūra tapo kultūros gyvenimo kasdienybe. Įvietintos, galias istorines šaknis turinčios kultūros įvaizdis yra būdingas regioninei ir etninei kultūros tapatybei.

8. Siekiant išsaugoti, populiarinti senuosius istorinių Lietuvos žemių vardus bei tęsti XIX–XX a. susiklosčiusią naujesnę etnografinių regionų pavadinimų tradiciją, idealiu atveju būtų korektiškiau ir moksliskiau etnografinius regionus vadinti dvejomis pavadinimais (pirmiausia pateikti dabartinį etnografinį, o po jo skliausteliuose – senesnį istorinį: *Suvalkija* (*šiaurės Sūduva* / *š. Dainava* / *š. Jotva*), *Dzūkija* (*pietų Sūduva* / *p. Dainava* / *p. Jotva*). Tačiau tokios formulotės būtų gremėzdiškos ir neparankios. Todėl, siekiant mokslinio tikslumo ir visuomenės santarvės, manyčiau, kad būtų tikslinga atsakyti istorinių žemių įvardijimo reglamentavimo ir istorines simbolines interpretacijas palikti visuomenės kūrybingumui, o oficialiai aptariamus etnografinius regionus įvardyti labiausiai įprastais *Dzūkijos* ir *Suvalkijos* terminais.

Gauta 2023 12 07

Priimta 2023 12 12

Šaltiniai ir literatūra

- [1] Akiras [Biržys Petras]. *Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas. Lietuvos miestai ir miesteliai*. 1. Kaunas: J. Bačiūnas, 1931.
- [2] *Akmenu muziejus „Jotvingių kiemas“*. Prieiga per internetą: <https://www.lazdijai-turizmas.lt/lan-kytinos-vietos/akmenu-muziejus-jotvingiu-kiemas/> [žiūrėta 2023 11 29].
- [3] ALMINAUSKIS, Kazys. Vyskupo Antano Baranuskio laišakai Hugo Weberiui (1875–1898). *Archivum Philologicum*, 1930, kn. 1, p. 69–103.
- [4] ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso, 2006 (1983).
- [5] BAGUŠAUSKAS, Juozapas Romualdas (vyr. red.). *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952 m.): dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos archyvų departamentas, 2003. 452 p.
- [6] BAKŠYS, Juozas. Iš Dzūkijos kempelio. *Aušra*, 1915, sausio 27, Nr. 4, p. 41–43.
- [7] BALUTIS, Bronius Kazys. *Suvalkijos žemlapis*. sutaisė B. K. Balutis geografas geometras. [Chicago]: lėšomis kun. Juozo Židanavičiaus, 1915.
- [8] BARANAUSKAS, Antanas. Vysk. Baranuskio „Mokslas lėtuwizskos kalbos“ [rankraštis] su 1875 m. laišku Wēberui. *VU bibliotekos Rankraščių sk.*, F1-E137, p. 53.
- [9] BARANAUSKAS, Kazimieras. Sūdiškės – dingęs kaimas. *Terra Jatwezenorum: jotvingių krašto istorijos paveldo metraštis*, 2019, Nr. 11, I dalis, p. 270–280.
- [10] BARANAUSKAS, Tomas. Seniausios žinios apie sūduvius-jotvingius ir jų įvardijimo problema. *Lituanistica*, 2023, t. 69, Nr. 3(133), p. 179–194.
- [11] BASANAVIČIUS, Jonas, dr. (surinko). *Yvairios lietuviškos pasakos*. D. III. Chicago: Lietuva, 1904. 338 p.

- [12] BASANAVIČIUS, Jonas, dr. Apie Latakinių džiūkų dainas. *Lietuvių tauta. Lietuvių mokslo draugijos raštai*. T. IV (2). Vilnius: Lietuvių mokslo draugija, 1928, p. 101–104.
- [13] J. B. [BASANAVIČIUS, Jonas]. Dr. V. Pietaris. Iš *Mano Atsiminimų (Su Autoriaus Paveikslu)*. Spaudon prirengė dr. J. Basanavičius. Chicago: Lietuva, 1905, p. 5–9.
- [14] BASANAVIČIUS, Jonas. Apie sūdaunykus. *Auszra: laikraštis išleidžiamas Lietuvos milėtoju*, 1885, Nr. 7–8, p. 243–244.
- [15] BASANAVIČIUS, Jonas. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922 m.* [1936]. Vilnius: Baltos lankos, 1997. 335 p.
- [16] BASANAVIČIUS, Jonas. Prakalbos vieton, Gerbačauskis, Juozapas [Herbačiauskas, Juozapas Albinas] (red.). *Gabija: rinktinė knyga, paaukuota Lietuvos dainiaus vyskupo Antano Baranaucko atminimui*. Knygą sutaisė ir spaudai prirengė Juozapas Gerbačauskis. Krokuvą: Gebethnerio and Co knygynas, 1907, p. 1–3.
- [17] BASANAVIČIUS, Jonas. *Etnologiškos smulkmenos (su viena mapa)*. Parašė dr. J. Basanavičius. Tilžė: Otto von Mauderode, 1893. 83 p.
- [18] BERESNEVIČIUS, Gintaras. *Ant laiko ašmenų*. Vilnius: Aidai, 2002. 154 p.
- [19] BIRGELIS, Sigitas. Jotvingių ir Prūsų gyvenvietė Ožkiniuose. *Džiūkų žinios*, 2020 08 24. Prieiga per internetą: <https://dzukuzinios.lt/2020/08/sigitas-birgelis-jotvingiu-ir-prusu-gyvenviet/> [žiūrėta 2023 11 30].
- [20] BIRGELIS, Sigitas. Jotvos tyrinėtojas prof. Knutas Olofas Falkas. *Voruta*, 2018 01 31. Prieiga per internetą: <https://www.voruta.lt/sigitas-birgelis-jotvos-tyrinetojas-prof-knutas-olofas-falkas/> [žiūrėta 2023 11 30].
- [21] BOGUSZ, Xawier. *O początkach narodu języka litewskiego rozprawa przez Xawiera Bohusza*. Warszawa: Drukarnia „Gazety Warszawskiej“, 1808.
- [22] BRANDUKAS, Petras [Tumasonis, Petras]. Džiūkija: Iš atminimo P. Branduko. Seirijų parapija, II d. *Žvaigždė*. Brooklyn (N.Y.): [V. Varnagiris], 1903 06 11.
- [23] BRÜCKNER, Aleksander. *Starożytna Litwa. Ludy i Bogi. Szkice historyczne i mitologiczne*. Warszawa: Nakładem Księgarni Naukowej, 1904.
- [24] BŪGA, Kazimieras (sud.). *Lietuvių kalbos žodynas*. T. 1. Kaunas: Švietimo ministerija, 1924. 80 p.
- [25] BUNGE, Friedrich Georg von; HILDEBRAND, Hermann; SCHWARTZ, Philipp (Hrsg.). *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch: nebst Regesten*. Bd. 1(1): 1093–1300. Reval: in Commission bei Kluge und Ströhm, 1853. 776 (810) S.
- [26] ČIURLIONYTĖ, Jadvyga (paruošė). *Lietuvių liaudies melodijos. Tautosakos darbai*. T. V. Kaunas: Lietuvių tautosakos archyvo leidinys, 1938. 329 p.
- [27] *Dainava: literatūros ir dailės lapai*. Red. F. Kirša, B. Sruoga. Kaunas: „Vilkolakio“ leidinys, 1920. 118 p.
- [28] *Dainavos šaulys: laikraštėlis*. Atsakomasis redaktorius J. Bartkaitis, A. Gražiūnas (Albinas Graževičius) (vyr. red.), A. Išganaitis, A. Pupaleigis (red.). Alytus: L.[ietuvos] Š.[aulių] S.[ąjungos] XIX rinktinės valdyba, 1927–1928.
- [29] DAVAINIUS, Mečislovas [Davainis-Silvestraitis, Mečislovas]. Pasaka apie Palemoną. *Auszra*, 1884, Nr. 1–3, p. 59–63.
- [30] *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert. 2. verbesserte Aufl. (1398–1437)*. Bd. 1 (VIII). Hrsg. E. Weise. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1970. 216 S.
- [31] DŽŪKAS [RADZIUKYNAS, Juozapas]. Isz Džukijos. *Varpas*, 1889, Nr. 10, p. 157.
- [32] DŽŪKAS. Laiškas iš Džukijos. *Žvaigždė*, 1904, saus. 9 (Nr. 1), p. 10–11.
- [33] *Džiukas*: dvisavaitinis, paveiksluotas džiūkų laikraštis. Atsakomasis redaktorius V. V. Misiūnas. Alytus: S. Radišauskas, 1927.

- [34] *Dzūkų bizūnas*: satyros ir jumoro laikraštis [žurnalas]. Redaktorius leidėjas V. V. Misiūnas, 1925–1926.
- [35] *Dzūkų žinios* [laikraštis]. Redaktoriai T. Kulakauskas, J. Rutkauskas, R. Venckevičius, J. Lukošius, 1945–1950.
- [36] GALAUNĖ, Pauliaus. *Lietuvių liaudies menas*. Kaunas: L. U. Humanitarinių Mokslų Fakulteto Leidinys, 1930. 302 p.
- [37] GASTALDI, Giacomo; Forlani, Paolo. *Il uero disegno della seconda parte dil Regno di Polonia*. Venedig, 1568 (žemėlapis).
- [38] GEDA, Sigitas. *Jotvingių mišios. Eilėraščiai*. Vilnius: Andrena, 1997, p. 117; 2023, p. 135.
- [39] GIRDENIS, Aleksas; ZINKEVIČIUS, Zigmas. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. *Kalbotyra*, 1966, Nr. XIV, p. 139–147.
- [40] GLOGER, Zygmunt. *Geografia historyczna ziem dawniej Polski*. Kraków: Spółka wydawnicza Polska, 1903. 387 s.
- [41] GRODECKI, Waclaw. POLONIAE, LITVANLÆQ, DESCRIPTO. Ortelius, Abraham. *Theatrum Orbis Terrarum*. Antwerp, 1570 (žemėlapis).
- [42] GRUNAU, Simonas. Prūsijos kronika 1529. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, XVI amžius*. T. 2. Sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 86–122.
- [43] HASIL, Jan. Historické Chebsko – umele zkonstruovaný historický region? *Šborník Muzea Karlovarského kraje*, 2013, Nr. 20, s. 7–18.
- [44] HIRSCH, Theodor; TÖPPEN, Max; STREHLKE, Ernst (eds.). *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861, Vol. 1. 818 S.
- [45] HOBBSAWM, Eric; RANGER, Terence (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 320 p.
- [46] „Jotvos vartų“ festivalis. Prieiga per internetą: https://www.facebook.com/jotvosvartai/?locale=lt_LT [žiūrėta 2023 11 30].
- [47] K. A. K. [KOSSARZEWSKI, A. K.]. Rzecz o litewskich słownikach. 1. Ogólny pogląd na kraje Litewskie. *Pismo zbiorowe Wileńskie na rok 1862*. Wilno, 1862, s. 133–212.
- [48] K. Laiškas iš Dzukijos. *Katalikas*: nedėlinis laikraštis paszvenstas reikalams lietuvių-katalikų Amerikoje. Redaktorius M. J. Stupnickis. 1904, rugpjūčio 11, Nr. 33, p. 2.
- [49] KALNIUS, Petras. Sūduva dabartinėje Lietuvoje. Neotribalistinė tapatybės vizija. *Būdas*, 2023, Nr. 4(211), p. 30–46.
- [50] KALNIUS, Petras. Etnografinė Dzūkija. *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sud. V. Savoniakaitė. Vilnius: LII, 2011, p. 98–103.
- [51] KALNIUS, Petras. Etnografinė Suvalkija. *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sud. V. Savoniakaitė. Vilnius: LII, 2011, p. 109–116.
- [52] KARALIŪNAS, Simas. Dainavà. Vardo reikšmė, istorija ir kilmė. *Baltistica*, 2006, t. 41, Nr. 1, p. 103–117.
- [53] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas (sud.). *Dainavos krašto liaudies dainos*. Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus surinktos. Kaunas: Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1924.
- [54] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*. Baku: V. Krėvė, 1912 (1913).
- [55] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*. Kaunas: „Švyturio“ b-vės leidinys, 1921.
- [56] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. *Dzūkų poringės*. [Kaunas]: Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultet. leidinys, 1934. 298 p.

- [57] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. Džukų vestuvės. *Mūsų tautosaka*. T. 1. Kaunas: Hum. m. fak. Tautosakos komisijos leidinys, 1930, p. 17–93.
- [58] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. *Gilšė: Džukų legenda. Bobulės vargai*. Vilnius: „Vilties“ išleidimas, M. Kuktos spaustuvė, 1909. 43 p.
- [59] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. Krikštynų apeigos Džukijoje. *Mūsų tautosaka*. T. 7. Kaunas: Hum. m. fak. Tautosakos komisijos leidinys, 1933, p. 31–46.
- [60] KRIAUSAITIS, Petras [JABLONSKIS, Jonas]. *Lietuviškos klabos gramatika*. Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis. Parašė Petras Kriaušaitis. Tilžė: Spausdinta pas Otto v. Mauderode, 1901. 91 p.
- [61] KRIAUSAITIS, P., RYGIŠKIŲ JONAS [JABLONSKIS, Jonas]. *Lietuvių kalbos gramatika. Etimologija*. Knyga skirta pirmosioms mūsų aukštesniosioms mokslo įstaigoms. Vilnius: Lietuvių mokslo draugijos leidinys, Vilnius: „Žaibo“ spaustuvė, 1918. 243 p.
- [62] KUDIRKA, Juozas. *Lietuvių liaudies meno šaltiniai*: publikacijų apžvalga. Kaunas: Šviesa, 1986. 132 p.
- [63] KUNIGAS [Civinskas, Antanas]. *Lietuvi, mylėk savo kalbą! Paveikslėlis iš džukų gyvenimo*: parašė Kunigas. Vilnius: „Vilniaus žinių“ sp., 1905. 17 p.
- [64] LAUKYS, Jokyb's [Daukantas, Simonas]. *Budą senovės lėtuvių kalnienų ir žamajtiū / iszraszję pagal senovės raszty Jokyb's Łaukys*. Petropolie: spaudinie pas C. Hintze, 1845. 256 p.
- [65] LELEWEL, Joachim. *Geografia. Opisanie krajów polskich*. Poznań: Księgarnia Jana Konstantego Żupańskiego, 1859. 84 s.
- [66] Lenkijos kariuomenės pulkas (pažyma). LCVA, f. 124, Nr. SA. Prieiga per internetą: https://www.archyvai.lt/lt/fondai/kariuomene/lcva_f124.html.
- [67] *Lietuvos metrika. Knyga 10 (1440–1523. Užrašymų knyga 10*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997. 179 p.
- [68] MAČIULIS, Jonas. *Lietuviškųjų slapyvardžių aiškinamasis žodynas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2011. 638 p.
- [69] MAKOWSKI, Tomasz; GERRITZ, Hessel. Magni Ducatus Lithuaniae, Caetervmqve Regionvm Illi Adiacentivm Exacta Descriptio Ills.mi. ac Excellss.mi. Pricipis et Dñi. D. Nicolai Christophori Radziwil. D. G. Olijcae ac in Nieswies Ducis, S. Rom. Imperii Principis in Szylowiec ac Mir Comitis et S. Sepulchri Hierosolimitani Militis &c. Opera cura et impensis facta ac in lucem edita. Sculpum apud Heselum Gerardum. Amsterodami: [Blaeu, Willem] 1613 (1635) (žemėlapis).
- [70] MATULAITIS, Petras. Iš Džukijos. *Varpas*: literatūros, politikos ir mokslo menesinis laikraštis [žurnalas] (atsakantis redytojis Martynas Jankus), 1896, Nr. 7, p. 103–104.
- [71] McDONALD, Janet; MASON, Robert (eds.). *Creative Communities: Regional Inclusion & the Arts*. Bristol, Chicago: Intellect, 2015. 248 p.
- [72] MINGĖLA, Vladas. *Kun. Antanas Milukas: jo gyvenimas ir darbai*. Detroitas, Mich.: Kun. A. Miluko monografijai leisti komitetas, 1962. 384 p.
- [73] MIŠKINIS, Jonas. Trys šimtai džukų burtų ir prietarų. *Tauta ir žodis*, 1926, Nr. 4, p. 463–475.
- [74] OBELAITIS, Kazim. [JABLONSKIS, Jonas]. Kalbos dalykai. III. *Varpas* (atsakantis redytojis Martynas Jankus), 1893, Nr. 5, p. 72–75.
- [75] OTTENS, Reinier & Josua. *Magni Ducatus Lithuaniae Divisa tam in Palatinatus quam in Subiacentes Castellanas*. Amsterdam, 1726 (žemėlapis).
- [76] PEČIULIENĖ, Asta. LKN 50-mečio jubiliejus. *Aušra*, 2012 10 09. Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20061009143644/http://www.ausra.pl/0612/LKN.html>.
- [77] PIETARIS, Vincas. *Iš Mano Atsiminimų (Su Autoriaus Paveikslu)*. Spaudon prirengė dr. Basanavičius, Jonas. Chicago: Lietuva, 1905. 305 p.

- [78] POŁUJAŃSKI, Aleksander. *Wędrowki po guberni augustowskiej w celu naukowym odbyte*. Warszawa: Druk. Gazety Codziennej, 1859. 454 s.
- [79] PROCHASKA, Antoni (ed.). *Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae, 1376–1430*. Cracoviae: Sumptibus Academiae literarum crac, 1882. CXVI, [2]. 1113, [1] p.
- [80] PTOLEMAEI, Claudii. *Geographia. Ecodicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus, tabulis instruxit Carolus Müllerus*. Parisiis: Alfredo Firmin Didot, 1883, Vol. 1, pars 1, [8]. 570 p.
- [81] PUPKIS, Aldonas. Kazlų Rūdos šnektai ir jos ypatybės. *Lietuvos valsciāi. Kazlų Rūda*. Vilnius: Versmė, 2023, p. 1291–1309.
- [82] RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, Daiva. „Rytų džukai“ ar „Rytų aukštaičiai“: termino ir muzikos dialekto problema. *Tautosakos darbai*, 2009, Nr. 38, p. 126–148.
- [83] RADZIUKYNAS, Juozapas. *Suvalkų rėdybos pilekaliai su žemlapiu*: aprašė Juozapas Radziukynas. Varšava: Jurgio Pesio leidimas, 1909. 39 p.
- [84] RADZIUKYNAS, Józef. Dzuki. *Wisła: miesięcznik geograficzno-etnograficzny*, 1900, t. 14, s. 42–54.
- [85] RIDANPÄÄ, Juha. Imaginative Regions. *The Routledge Handbook of Literature and Space*. London: Routledge, 2017, p. 187–194.
- [86] RUDZIS, Mykolas. Vilniaus krašto dżukų būrtai, patarlės, mįslės ir žaidymai, *Lietuvių tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai*. Kn. III, dalis 2. Vilnius, 1923, p. 456–462.
- [87] VANAGĖLIS, Ksaveras [SAKALAUSKAS, Ksaveras]. *Melagių dėdė: iš dżukų gyvenimo, parašė Ksaveras Vanagėlis, autorius „Kur banguoja Nemunelis“*. Shenandoah, Pa.: [A. Milukas], „Žvaigždės“ sp., 1907. 27 [5] p.
- [88] SALYS, Antanas. Kelios pastabos tarmių istorijai. *Archivum Philologicum: Humanitarinių mokslų fakulteto raštai*. T. 4. Kaunas: Humanit. mokslų fakultetas, 1933, p. 21–34.
- [89] SALYS, Antanas. *Lietuvių kalbos tarmės*. Kaunas: J. Labokas, 1935. 87 p.
- [90] SMETONA, Antanas. Lietuvos etnografijos ribos. *Vairas: literatūros, dailės, mokslo, visuomenės ir politikos laikraštis [žurnalas]*. Redaktorius-leidėjas A. Smetona, 1914, Nr. 16, p. 2–8.
- [91] SMETONA, Antanas. Mūsų kraštas ir jo pažintis. *Vairas*, 1914, Nr. 2; *Raštai. Atgimstant*. Kaunas: Spindulio b-vė, 1930, p. 37–41.
- [92] SMETONA, Antanas. Rudziškės. *Vairas*, 1914, Nr. 2; *Raštai. Atgimstant*. Kaunas: Spindulio b-vė, 1930, p. 29–32.
- [93] SRUOGA, Balys. *Dainavos krašto liaudies dainos*. Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus surinktos. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, Kaunas, 1924. 298 p.; *Tauta ir žodis*, Nr. 3. Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1925, p. 513–562.
- [94] STAUGAITIS, Justinas. Zanavykai. *Švietimo darbas*, 1921, Nr. 3–4, p. 66.
- [95] STRAVINSKAITĖ, Alisa Rūta. Jotvingių ir prūsų gyvenvietė. Prieiga per internetą: <https://punkskas.pl/etnokultura/jotvingiu-ir-prusu-gyvenviete/> [žiūrėta 2023 11 29].
- [96] Sūduvių knygelė (Der vnglaubigen Sudauen ihrer bockheiligung mit sambt andern Ceremonien, so sie tzu brauchen gepflegeth) [apie 1520–1530]. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. II: XVI a. Sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 123–156.
- [97] SULIMIERSKI, Filip; WALEWSKI Władysław (red.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. I. Warszawa: pod nakładem Władysława Walewskiego, 1880. 960 s.
- [98] SULIMIERSKI, Filip; CHLEBOWSKI, Bronisław; WALEWSKI, Władysław (red.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. II. Warszawa: pod nakładem Władysława Walewskiego, 1881. 927 s.
- [99] SULIMIERSKI, Filip; CHLEBOWSKI, Bronisław; WALEWSKI, Władysław (red.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. XI. Warszawa: pod nakładem Władysława Walewskiego, 1890. 960 s.

- [100] SULIMIERSKI, Filip; CHLEBOWSKI, Bronisław; WALEWSKI, Władisław (red.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. XIV Warszawa: pod nakładem Władysława Walewskiego, 1895. 930 s.
- [101] SZCZEPANSKI, Seweryn. Occupation dilemmas on the borderland – or how Suwałki County became Sudauen. *Mniejszość i większość. Relacje kulturowe na pograniczach*. Red. J. Szydłowska, M. Ochmańska, A. Bączek, L. Kościelak. Olsztyn 2016, s. 239–251.
- [102] PIVORIŪNAS, Danielius; ŠAKNYS, Žilvytis. *Lietuvos etnografiniai regionai*. [Vilnius]: Etninės kultūros globos taryba, 2021. Prieiga per internetą: https://www.ekgt.lt/media/dokumentai/naujienos/2022/Etno_pataisytas_20220308_RGB_4K.jpg [žiūrėta 2023 10 28]
- [103] ŠIMTAKOJIS, J. [Čaplikas, Juozas]. *Trakiečių dzukų dainos*. Užrašytos J. Šimtakajo Merkinės parapijoje. Shenandoah, Pa.: V. Šlekių sp., 1899.
- [104] TAYLOR, Charles. *A Secular Age*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2007. 874 p.
- [105] TAMOŠAITIS, Antanas (parengė). *Sodžiaus menas: Lietuvių moterų tautiniai drabužiai*. T. 7–8. Kaunas: Žemės ūkio rūmai, 1939.
- [106] *Terra Jatwezenorum*. Prieiga per internetą: <https://punskas.pl/terra-jatwezenorum/>.
- [107] TYSLIAVA, Juozas. *Sūduva: suvalkiečių poezijos antologija*. 1924.
- [108] TOTORAITIS, Jonas. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. I dalis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto leidinys, 1938 (cit. pagal: Totoraitis, Jonas. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. Marijampolė: Piko valanda, 2003).
- [109] TOTORAITIS, Jonas. *Zanavykų istorija*. Marijampolė: Marijonų vienuolija, 1929. 104 p.
- [110] TUMĖNAS, Vytautas. Dzukų krašto ir tapatybės apibrėžimo ištakos. *Dzūko genomo beiškant*. Sud. V. Jenčiulytė. Alytus: Alytaus kraštotyros muziejus, 2022, p. 26–37.
- [111] TUMĖNAS, Vytautas. Konvencionalūs, klasifikaciniai ir interpretaciniai regioninės tapatybės aspektai ir sąsajos su tautodaile. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2007, Nr. 7(16), p. 125–156.
- [112] TUMĖNAS, Vytautas. Lietuvos etnografinių regionų koncepcijos ištakų ir sklaidos keliai. *Etninė kultūra: Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys*, 2015, Nr. 9, p. 47–60.
- [113] *V.D.U. kalendorius, 1935 m. rudens semestras*. Kaunas: V.D.U. kanceliarijos leidinys, 1935. 306 p.
- [114] VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo, 1981. 408 p.
- [115] VĖLIUS, Norbertas (sud.). *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001. 822 p.
- [116] VĖLIUS, Norbertas (sud.). *Lietuvių mitologija*. T. 3. Vilnius: Mintis, 2003. 605 p.
- [117] VĖLYVIS, Kazys. Kapsų tarmės ribos ir jos pošnektės: diplominis darbas Kaunas, VDU, 1939; *NMMB*, A. Salio fondas, F 63-103, p. 63–103.
- [118] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Zanavykų kultūros ir charakterio bruožai. *Lietuvos valsčiai. Griškabūdis*. Vilnius: Versmė, p. 1–7. Prieiga per internetą: www.llt.lt/pdf/griskabudis/griskabudis-1-etno-2001.pdf [žiūrėta 2023 11 29].
- [119] VšĮ AMBC vokalinis ansamblis „Jotvainiai“. Informacija Alytaus miesto savivaldybės tinklapyje. Prieiga per internetą: <https://alytus.lt/lt/kultura/norintiems-kurybiskai-augti> [žiūrėta 2023 11 30].
- [120] WALDSEEMÜLLER, Martin. TABVLA MODERNA SARMATIE EVR SIVE HVNGARIE POŁONIE RVSSIE PRvSSIE et VvALACHIE. J. Schott. *Geographie Cl. Ptolemaei*. Straßburg, 1513 (1520) (žemėlapis).
- [121] WOJCIECHOWSKI, Jerzy S. Dzieje Grupy Zaniemeńskiej (gen. Lasockiego) na Froncie Litewsko-Białoruskim w 1919 roku. *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, 2008, No. 21, s. [58]–64.

- [122] WOLTER, Eduard. *Lieder aus dem Gebiete der Dsuken und des alten Sudauerlandes und ein geistliches Lied aus Kupischken, mitgeteilt von E. Wolter*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsbuchhandlung [Tilžė: O. Von Mauderodės sp.], 1897, p. 405–416.
- [123] *Zanavykų prašmatnybės: polka; Dzūkų dzyvai: polka*. Columbia lietuvių orchestra, Columbia, 16105-F. Plokštelė, USA, New York: Columbia 1928?
- [124] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. Jotvingiai ir jų kalba: *Terra Jatwezenorum*: jotvingių krašto istorijos paveldo metraštis, 2009, Nr. 1, p. 19–32.
- [125] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. Lenkų – jotvingių žodynėlis? *Baltistika*: Baltų kalbotyros žurnalas, 1985, XXI (1), p. 61–80.
- [126] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. Lenkų – jotvingių žodynėlis? (Tęsinys). *Baltistika*: Baltų kalbotyros žurnalas, 1985, XXI (2), p. 184–194.
- [127] ŽEKEVIČIUS, Jonas. *Karžygiai. Dzūkų pasakos ir poringės*. Kaunas: Spaudos fondas, 1935. 144 p.
- [128] *Žiemgalos vyskupystės aktai = Acta episcopatus Semigalliensis*. I dalis: *Balduino aktai = Pars I: Acta Balduini*. Parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas. Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Simkala, 2022. 114, [2] p.
- [129] ŽILINSKAS, Jonas, kunigas ir Savasis. Apie Lietuvių senovę. 1. Lietuvių tautos kilmė (Referatas kun. J. Žilinsko surašytas, o St. Gierzyškio išverstas į francūzišką kalbą ir perskaitytas ant tarptautiško Etnografų Kongreso Paryžiuje, 27 d. Rugpjūčio, 1900 metuose). *Žinyčia*. Apsišvietiesniųjų Lietuvių Laikraštis, išėinąs neapribotame laike. Tilžėje: Kaštu „Tėvynės sargo“, 1902, Nr. 4–5, p. 1–7.
- [130] 9 Warmiński pułk rozpoznawczy: Pułk 4 ułanów Zaniemeńskich (IX Varmijos ųvalgybos pulkas / IV- Užnemunės ulonų pulkas). Prieiga per internetą: <https://9pr.wp.mil.pl/pl/pages/puk-4-u-anow-zaniemeńskich-2018-07-06-p/> [žiūrėta 2023 11 29].
- [131] ВНУКОВИЧ, Юрий. Дзукія как этнографический регион Литвы: конструирование, стереотипы, маркеры идентичности. *Псковский регионологический журнал*, 2022, Том 18, №1, с. 56–74.
- [132] ЦИММЕРМАНИС, Саулведис.; МОРКУНАС, Виталис. Об историко-этнографических областях в Латвии и Литве во второй половине XIX века. *Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории страны Балтии*. Ред. С. Циммерманис и др. Рига: Зинатне, 1980. 166 с.

VYTAUTAS TUMĖNAS

The Distinction and Connections between Dzūkija/Dainava and Suvalkija/Sūduva as a Problem of Ethno-Regional Classification: Contradictions and Evolution of Concepts and Images

Summary

The article deals with the problem of controversies and changes of concepts of the ethnographic regions of Lithuania and the importance of public discourse in this process. The author discusses the intertwining of the concepts, identities, connections, and differences of the historical and folkloric names of the lands inhabited by *dzūkai* and *suvalkiečiai* – Dzūkija/Dainava and Suvalkija/Sūduva (English: Sudovia),

respectively – and their geographical space in the ethnographic regionalisation and ethno-regional classification. The concept of the Lithuanian ethnographic groups of *dzūkai* and *suvalkiečiai* and the lands they inhabit has been changing significantly over the last centuries. Therefore, in order to reveal the dilemmas and controversies of the concept and classification of Suvalkija and Dzūkija and their ethnonyms in the early development, not only ethnological but also historical, bibliographic, cartographic, and geographical data are relevant for a more thorough and careful clarification of the primary sources of the origin of these ethnonyms and toponyms and their concepts, the diversity and confusion of names, and the evolution and consolidation of the definitions and concepts of the sub-ethnic groups and their lands under study in research and society and their relation to the current perception.

The current names and concept of the ethnographic regions of Lithuania were formed only in the last two centuries. Sub-ethnic regionalisation is closer to the early tradition of the division of Lithuania into sub-ethnically named tribal lands. The development of the concept of the ethnographic regions of Suvalkija and Dzūkija shows that their evolution was partly based on the tradition of state administrative division but mostly determined by the interaction of folklore traditions, journalistic and literary creativity, and scholarly thought.

The conception of the geographical space of Lithuanian and ethnographic regionalisation associated with the naming of local ethnographic groups that determine the cultural uniqueness of Lithuania was especially promoted by journalism, while the scholars in folk art, folklore, architecture, and customs started to classify the marking of the territories of ethnographic groups related to their names as a systemic whole.

The analysis of the iconography of old maps shows that their depiction as a wooded and sparsely populated area of the Trans-Nemunas region corresponds to the conclusions of historians about the gradual settlement and colonisation of this region and the importance of forestry industry after the Peace of Melno (1422).

The concept of Suvalkija as a synonym of Užnemunė (the Trans-Nemunas region) and historical Sūduva (Sudovia) has been changing. At present, the territorial scope of Suvalkija is not identical to either the former Sūduva or Užnemunė as it is now related only to the northern part of Užnemunė, where Suvalkija, the land of *suvalkiečiai*, is defined. From the mid-nineteenth century, *dzūkai* were localised precisely in southern Užnemunė. They were first mentioned in 1856. Initially, Suvalkija was called the land of *suvalkiečiai* (who subdivide into *kapsai* and *zanavykai*) and *dzūkai* of Užnemunė. It is not clear enough when the *dzūkai* stopped being called *suvalkiečiai* (e.g., Rev. Jonas Žilinskas defined *kapsai* and *zanavykai* as *suvalkiečiai nedzūkai*, i.e., *suvalkiečiai* who are not *dzūkai*). On the other hand, the simultaneous distinction between *dzūkai*, *kapsai*, and *zanavykai* and the greater kinship of the dialects between the latter two than with *dzūkai* suggests that the inhabitants of the northern Užnemunė were more often called *suvalkiečiai*. As a scientific term based on original folk names, the subdialect of *dzūkai* (as a subdialect of the Aukštaitish dialect) was described by the linguists Antanas Baranauskas (1875) and Antanas Salys (1933). The area inhabited by *dzūkai* in the eastern part of Lithuania was similarly mentioned by Jonas Basanavičius (1928) and Antanas Smetona (1914, 1930). Later, the narrower original land of *dzūkai* of Užnemunė, associated with the subdialect and cultural area of *dzūkai*, was named Dzūkija and expanded considerably to the east. At the same time, Suvalkija came to be identified with the area of *suvalkiečiai* (*kapsai* and *zanavykai*).

Considering the complex historical and geographical circumstances of the development of the concept of these regions, along with the placenames of Užnemunė and

Suvalkija, the names of Sūduvos Suvalkija (Sudovian Suvalkija), Sūduvos Dzūkija (Sudovian Dzūkija), or Užnemunės Dzūkija (Trans-Nemunas Dzūkija) could also be used for referring to the Trans-Nemunas region, for the sake of accuracy. Meanwhile, it is becoming clear that the name of historical Dainava, which was made famous by the country's prominent writers, is by no means the only possible allusion to the names of historical lands that existed in the region of Dzūkija: for example, the names of *jotvingiai* (Yotvingians) and Jotva have become very popular in recent decades. Admittedly, the names of Dainava inhabited by the *dzūkai* and Sūduva inhabited by the *suvalkiečiai*, which are spreading in society, are more symbolic both in terms of geographical and historical terminology; they are very inaccurate in terms of historical geography and ethnically, and are therefore insufficiently correct. Their close connection with the societal imagery and the search for the iconicity of the historical depth of the local roots for the image of the regions testifies to the application of the paradigm of the invention of traditions and social imagination.

The Lithuanians' concept of the ethnographic groups and their lands becomes significant in the forming of the concepts of physical geography, in which the images of the *dzūkai*, Dzūkija, Dainava, and Sūduva (Sudovia) are most established.

It is a common practice in museology, art history, folklore, ethnology, and history to associate the realities of cultural heritage older than the nineteenth century with the current concept of the sub-ethnic groups of Lithuania and the concept of ethnographic regionalisation. The integral association of Dzūkija and Suvalkija and of Sūduva, Dainava, and Jotva with the current traditional culture has already become part of everyday cultural life. The image of place-specific culture with deep historical roots has become characteristic of regional and sub-ethnic cultural identity.

In order to preserve and popularise the old names of the historical lands of Lithuania and continue the newer tradition of the names of ethnographic regions that emerged in the nineteenth and twentieth centuries, in the ideal case and from the scholarly point of view, it would be more correct to refer to the ethnographic regions by their dual names, with the current ethnographic name followed by the older historical name in brackets: *Suvalkija (Northern Sūduva, Northern Užnemunė)*, *Dzūkija (Southern Sūduva, Southern Užnemunė, Dainava, Jotva)*. Yet such a description would be cumbersome and inconvenient to use. Therefore, for the sake of scholarly accuracy and public harmony, I think it would be appropriate to abandon the regulation of the mention of historical lands altogether at the official level (documents, laws, acts, etc.), leaving such historical symbolic interpretations to the field of public creativity, and using only the most common terms of *Dzūkija* and *Suvalkija* in official references to the ethnographic regions discussed.

Keywords: *dzūkai*, *suvalkiečiai*, Dzūkija, Dainava, Suvalkija, Sūduva, ethnographic regionalisation